

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

ZONEN GODS EN DOCHTEREN DER MENSEN IN GEN. 6 : 1-4 EEN OUDE KWESTIE III

De voornaamste standpunten nader bekeken; en gewogen (vervolg)

De Sethieten(-Kainieten) hypothese. Voorname vertegenwoordigers en opmerkelijke varianten

Alvorens over te gaan tot de derde hypothese, lijkt het ons voor een zo zuiver mogelijk beeld ook nog goed iets te zeggen over haar ouderdom en voorstanders, zoals we ook bij de 'engelen-hypothese' hebben gedaan.

Diegenen onder ons, die haar aanhangen, zullen misschien verwonderd opzien, als ze vernemen, dat wat volgens hen de traditionele visie is, toch nog maar van de derde eeuw na Christus dateert. In dit verband leest men steeds de naam van ene Julius Africanus. Erg bekend is hij niet en ik zou het die lezers niet kwalijk nemen die nooit van hem hebben gehoord. Hij leefde van f 160-220. Een kerkelijk ambt heeft hij niet bekleed maar zijn belangstelling strekte zich heel ver uit. We laten 'Het belangrijkste werk van Julius Africanus is zijn "Chronographie", een kroniek der ganse wereld, waarvan slechts fragmenten bewaard zijn gebleven. Het was zijn grootste verdienste, dat hij de eerste poging heeft gedaan de Jood-

= geschiedenis in chronologisch verband te zetten met de historie der andere volkeren. Daarbij neemt hij de Bijbelse geschiedenis aan als leidraad, 's Een loffelijk streven! Al hangt de waarde van zijn werk voor ons er natuurlijk wel helemaal van af hoe hij te werk gaat en wat precies zijn methode is. En dat is weer afhankelijk van de invloeden die op hem hebben gewerkt. We moeten niet te vroeg hoera roepen. We lazen namelijk ook dat hij het onderwijs aan de befaamde Catecheten-school te Alexandrië heeft gevolgd. Daar gaven de welbekende Clemens van Alexandrië en Origenes de toon aan. Iets wat ons te denken geeft. Het is een reden te meer tot het stellen van kritische vragen. Deze beide 'groten' in de wereld der geesten, vooral de laatste, trachtten de Bijbelse openbaring met het heidens wijsgerig denken in een hogere synthese te verenigen. De Logos van Johannes 1, die de kerk kent als de Zoon van God, is volgens Origenes tegelijk of bovenal het beginsel aller redelijkheid, die via de Geest de overbrugging vormt nissen de Hoge God en de lagere

HOOFDARTIKEL

Zonen Gods en dochteren der mensen in Gen. 6:1-4 een oude kwestie III

H.M. Ohmann

UIT DE SCHRIFT

Schrale troost?

J. Wesseling

KERKELIJK LEVEN

Welke kerk ging stuk? II

W.G. de Vries

KUNST

De mythe van de bron

J.M. de Jong

GEKNIPT VOOR VANDAAG

Het christendom teruggedrongen

GELEGEN/ONGELEGEN

J. Kamphuis

AAN DE BROEDERWEG

Jaarverslag

M. te Velde/C.J. Haak

AAN DE BROEDERWEG

Persverslag

A. Kamer

BOEKBESPREKING

Leesbril of toverstaf

PERSCHOUW

G.J. van Middelkoop

UIT DE KERKEN

schepselen. Deze Logos kan van de mens uit als God beschouwd, maar is van de hoogste God uit gezien, diens mindere. De Logos die zich met de 'ziel' Jezus verbindt is wel Heiland maar bovenal: Leraar die de mens leidt op de weg der kennis. Kennis staat dan wel beduidend ver boven het geloof. Geloof is goed voor de eenvoudige zielen, maar kennis is voor die kerkleden die hij als 'weten-den' karakteriseert. Hoe dit met de Bijbel te rijmen valt? Met behulp van de allegorische exegese zag hij kans de dualistische en pantheïstische wereldbeschouwing van Plato en de Stoa terug te vinden.

Wie enigszins bekend is met de geschiedenis van de oude kerk, ziet hier de nog oudere motieven van de **Gnostiek** doorwerken. Deze, door de oude christelijke kerk afge- wezen stroming, vormde een verbinding met een toen in **zwang zijnde** wijsbegeerte, die van het dualisme. Dat is een **vorm van denken die tot het** uiterste gaat in het pone- ren van een tegenstelling tussen God en mens, geest en stof. De **geest** was van zichzelf goed, zuiver, **rein** en de materie per se **kwaad**. Die strijd tussen geest en materie werd ingelezen in de Bijbel, om te beginnen in het boek Genesis. Met dien **gevolge** dat mannen als Kain en Seth werden gezien als de belichaming van twee tegenoverge- stelde principes. Kain werd buiten proporties opgeblazen tot leider en voorbeeld van de gode-vijandige mensheid; van de zinnelijke, aan de aarde en de materie **gebonden** mens; van elk mens die geestelijk dood is. En daartegen- over zou Seth **staan** als inbegrip van alles wat goed en **deugdzaam** is; leider van dat andere deel der mensheid **dat aan** de zijde van God staat. **Binnen de stroming van de Gnostiek kon men** nag weer secten onderscheiden, die zich naar Seth noemden (de **Sethieten**) maar **óók** die zich naar Kain noemden (de Kainieten) of – schrik niet – de slang (**Ophieten**). Naar de beide laatsten omdat deze

gnostieke denkers in hun afkeer van de materie **zó** ver gingen dat zij de Schepper van de materie (= de God van het Oude Testament) de oorlog verklaarden en het bijge- volg voor de door Hem verworpenen opnamen. Ook de Sethanen verhieven de **oudvader** naar wie zij zich noem- den tot een beginsel, een idee in de wereld der geesten, der **aeonen**. Wat ook weer in strijd met de Bijbel is.

Wanneer we zo via **Julius Africanus** de wortel van de **Se- thieten-hypothese** blootleggen, kan het schijnen of wij een schaduw op die theorie willen werpen. Dat is **onze** bedoeling niet. Maar het is wel goed deze zo vertrouwde theorie tot in de oorsprong ervan te volgen, om alert te zijn. Wij kunnen **sommige zaken ook** te gemakkelijk, te **klakkeloos**, aanvaarden.

Wij zijn de laatste om te ontkennen dat **deze opvatting** ook alleszins **achtenswaardige vertegenwoordigers** heeft gekend, wier naam met ere **wordt genoemd**.

Daar is b.v. **Augustinus**, die in zijn werken wel schrijft over de nakomelingen van Seth, die **dan** tegenover Kain en de zijnen staan, **maar** wie er **toch** het **mest** aan ge- legen is, om de **zonen** Gods als de **rechtvaardige** mensen te **beschouwen** (daargelaten hun afkomst). Zoals **men van de schrijver van het beroemde** boek *De Civitate Dei* (Over de Staat Gods) verwachten mag. De **zonen** Gods zijn de **burgers van de Staat Gods** die vanouds het tegen- deel is van de *Civitas Terrena*, de aardse staat. De namen Seth en Kain zijn van minder belang.²

Dichter bij eigen tijd **blijvend** kunnen de namen van M. Luther, Joh. Calvijn, de Kanttekenaren van de Staten- vertaling, A. Kuypers, H. Bavinck³ en G.Ch. Aalders⁴ worden genoemd. We **noemen** ook nog C. Vonk, *De Voorzeide* Leer, om van **anderen** nog te zwijgen, die deze hypothese **zijn** toegedaan.⁵ Een **respectabele rij**. Als we **vragen wat die allen heeft bewogen, krijgen we steeds de indruk, dat zij afgeschrikt** door de complicaties van de 'engelen-hypothese', haastig de toevlucht **hebben geno- men** tot **wat** naar hun mening het enige alternatief is dat nog rest. Dat **wij** hen niet volgen wil niet **zeggen** dat wij aan hun capaciteiten te **kort** doen in enig opzicht. We **zu- len** altijd billijk moeten zijn in ons oordeel en in **rekening** brengen in hoeverre voor **deze grote** mannen de **aanhanginge** zaak werkelijk van **centraal** belang is geweest. Of dat **deze meer** aan de **onttrek** heeft gelegen.

Wij willen de rij niet duiten alvorens nog te **hebben geat- tendeerd op een paar opmerkelijke varianten, als ik ze m** noemen mag. We **wijzen** op de reeds vaker aangehaalde **Gustav E. Cbsen**. 'Deze ziet in "de zonen van God" de mannen **en** in "de dochters der mensen" de vrouwen. Dit doet hij op **grond** van het geschapen zijn **van** de mens **naar** het beeld van God. Hij wijst naar Gen. 1 : 26, 27; 5 : 1-3; Psalm 8 : 6. De **zonde** van vs. 2 bestaat in het zich zinnelijk uitleven. De mannen zagen in de **vrouwen** slechts "dochteren der mensen". Zij waren bruikbaar **voor hun zinnelijke lust.**' **Gebruiksvoorwerpen** voor de man. In ons eigen taalgebied is die visie voorgedragen door **mevr. T.E.N. Ozinga**, in haar boek *Schepping en her- schepping in de vijf boeken van Mozes*.⁶ Zij is voor ons

KERNREDACTIE:

DR. W.G. DE VRIES (eindred.), DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP, PROF. DR. M. TE VELDE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. LUITEN, DRS. C.J. DE RIJTER, DRS. H. VELD- MAN, PROF. DR. K. VELING.

MEDEWERKERS:

DRS. J.A. BOERSEMA, J.M. DE JONG, A.JOH. KISJES, DRS. J. MESSELINK, DRS. J. SMELIK.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:

De Reformatie, Postbus 24. 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t.n.v., De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes, tel. (0 1100) 15591.

ABONNEMENT:

f 84,75 per jaar; f 45,25 per halfjaar; studenten f 69,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 143,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiter- lijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn.

Losse nummers f 1.85 (excl. porto).

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,45 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

bijzonder interessant, omdat zij ingaat op de kwestie die ons in het slot van ons tweede artikel al bezig hield, namelijk waarom hier toch bepaald van *zonen* en niet van *dochters* Gods sprake is. Volgens de schrijfster komt dat omdat de man hier inderdaad de schuldige is. De man heeft een zeer hoge benaming: 'het beeld en de heerlijkheid Gods', 1 Cor. 11 : 7. 'De man met zijn hoge roeping als hoofd der schepping en hoofd der vrouw, misbruikte zijn positie...' ⁷ Wat we waarderen in mevr. Ozinga is dat zij een kwestie aanroert, die door andere voorstanders van de gangbare (Sethieten-)opvatting wordt verwaarloosd en buiten beschouwing blijft.

Nog zo'n opmerkelijke variant is K.J. Popma in zijn boek *Harde Feiten*, ziet hij verwezen naar twee groepen, de Kainieten en de Sethieten. Na een en ander te hebben gezegd dat onder ons bij voorbaat op instemming mag rekenen, tenminste bij de aanhangers van de hypothese, blijkt al spoedig dat zijn oog meer heeft gezien: 'De Kainietische groep was geleidelijk aan zijn ongebondenheid ten offer gevallen, het was een decadente gemeenschap geworden, zonder kracht of zelfucht. De nakomelingen van Seth daarentegen vormden een gezonde en sterke gemeenschap. Ze breidden hun contact met de Kainieten sterk uit, en gingen in deze vervallen groep de baas spelen.' Dan weidt Popma een tijdje uit over de reuzen, in wie hij geen krachtfiguren, maar integendeel decadentieverschijnselen ziet om dan verder te gaan: 'Het lijkt vreemd, dat deze afstammelingen van de trouw gebleven linie w beestachtig opraden tegen de dochters van de kinderen der mensen... dat invallende Sethieten gehele troepen Kainietische vrouwen roofden tot gemeenschap pelijk sexueel gebruik. Ze voelden zich sterk, de Kainietische groepen waren zeer verzwakt, de nakomelingen van Seth daarentegen waren jong en krachtig. Ze konden met de vervallen groep doen wat ze wilden...'.

Zonder met Popma door dik en dun mee te gaan, kunnen wij waarderen, dat hij een moment in de tekst aanraakt, dat bij de gangbare opvatting nimmer ter sprake komt, n.l. dat de 'zonen Gods', wie zij ook mogen zijn, met h-te overmacht en grof geweld te werk gaan. Het zijn niet maar 'jongens van de kerk' die aan de charmes en de verleidingskunsten van de wereldse meisjes geen weerstand kunnen bieden, door de knieën gaan en in hun zwakheid aan hun voeten liggen, maar omgekeerd (jonge) mannen die meisjes pakken, zonder schroom, zo vaak ze maar willen. Wat let hun? Dat is onzes inziens de winst van Popma's visie. Al maken we daarom nog niet zijn uitgangspunt – Seth tegenover Kain – tot het onze, Tot zover wat we nog wilden opmerken in verband met de Sethieten-hypothese.⁸

De potentaten-opvatting of tirannen-hypothese
Zo gaandeweg zal de lezer hebben gemerkt, dat wij, na eerst de engelen- en daarna de Sethieten-opvatting nog eens nader te hebben bekeken, voor geen van beide erg geporteerd zijn. We menen hier trouwens ook niet voor een onontkoombaar dilemma te staan en we willen ons

voor zo'n dilemma ook niet laten stellen. De opties zijn nog niet uitgeput. Er is in ieder geval nog een andere weg, die onzes inziens wel eens de meest verkieslijke zou kunnen zijn.

Immers, als de twee groepen in geding, zich niet tot elkaar verhouden als: bovennatuurlijk, hemels (zonen Gods) tegenover natuurlijk, aards (dochters der mensen) – wat heeft geleid tot de 'engelen-hypothese' – en ook niet als: vroom, Godvrezers (zonen Gods) tegenover werelds, goddeloos (dochters der mensen) – wat als Sethieten-hypothese wordt aangeduid – dan is er, voorzover wij nu kunnen zien, geen andere weg dan de verhouding te beschouwen vanuit de gezichtshoek: sterk, geweldig, maar dan menselijk (zonen Gods of godenzonen) tegenover zwak, weerloos, enkel menselijk (dochters van mensen). Als wij hier de woorden 'meer dan menselijk' gebruiken, slaat dat niet op een door God gegeven natuur of door Hem verleend recht, maar op pretenties van de zijde van de godenzonen, die ook maar mensen zijn.

Laat ons deze opvatting nu nader bezien, indien hier tenminste van een opvatting kan worden gesproken, die als een duidelijke draad door de geschiedenis van de uitleg loopt, en zich naast de eerste twee duidelijk profileert.

Wie hier een draad ontwaart, die vastpakt en moeite doet om die in het kluwen van uitleggingen te ontwarren, die zou naar onze mening de wat men noemt 'draad van Ariadne' wel eens in handen kunnen hebben?

Wanneer we weer op zoek gaan naar de oorsprong, ontmoeten we op onze weg de bekende Joodse uitlegger Rasji, die geleefd heeft van ongeveer 1040-1105.¹⁰ Volgens Rasji moeten we in het בְּנֵי 'elohim 'de zonen der vorsten en der rechters' zien. Of 'vorsten die door God met een zending belast zijn'. Met die weergave 'met een zending belast' komt Rasji dicht in de buurt van de 'engelen-hypothese', die hij ook noemt. Opperrabbijn Abraham S. Onderwijzer, die in 1895 een Nederlandse vertaling van de Pentateuch en een Nederlandse verklarende vertaling van Rasji's Pentateuch-commentaar heeft verzorgd, wil die richting wel uitgaan, maar of dat juist is?¹¹ In 'elohim ziet Rasji 'een uitdrukking van heerschappij, en dit (het volgende) bewijst het: gij zult hem tot 'elohim (= god) tot heer zijn'. Hij verwijst naar twee Schriftplaatsen uit het begin van Exodus 4 : 16 en 7 : 1 waar de HE-RE de verhouding van Mozes tot Aäron stelt als die van een God tot zijn profeet. In die hoedanigheid zullen zij voor de Farao verschijnen. Een mensenkind kan als 'God' worden betiteld als hij door God in die positie is gesteld. Rasji gaat onzes inziens daarmee toch miskenbaar in de richting van een uitleg die in de 'zonen Gods' mensen ziet. In plaats van aanmatiging (wals wij) spreekt hij van een belast worden met een taak van Godswege. Op dat echt-menselijke laat Rasji het licht vallen als hij een andere grootheid uit de wereld van het Jodendom aanhaalt, ene Rabbi Judan, die schrijft dat de dochteren der mensen 'toch niet volmaakt goed waren, wanneer men haar namelijk schoon deed zijn, terwijl zij getooid werd, om (zo aanstonds) in het huwelijk te treden, (dan)

kwam een grote (een van de b'nē 'lohim) en woonde haar eerst bij...' Hij doelt op het beruchte 'Jus primae noctis', weke oudtijds een bruid verplichtte de eerste nacht van haar huwelijk met de vorst van haar stad door te brengen.

Bij het afwikkelen van deze draad kan men nog verder in de geschiedenis van de uitleg teruggaan om dan terecht te komen bij rabbi Simon ben Jochaj, een leerling van de beroemde rabbi Aqira, die de aanhangers van de 'engelen-hypothese' in de ban zou hebben gedaan, om de tirannen-hypothese met te meer kracht te verdedigen. Het derde standpunt blijkt oude papieren te hebben. En haar voorstanders vinden we in de kringen der Rabbijnen. Wie had dat kunnen denken? En hoe moeten wij deze omstandigheid in onze beschouwingen nu betrekken en evalueren? Moeten of kunnen Joodse uitleggers onze gids zijn? Deze derde weg, dit derde standpunt, dat wij voor ons liefst omschrijven als de 'tirannen-hypothese' – en de lezer weet wat tirannen zijn: personen die met geweld of wreedheid macht uitoefenen over degenen die van hen afhankelijk zijn (Gispén noemt het de potentaten-opvatting) – staat inderdaad zover als wij nu kunnen zien op naam van de Joden. Wanneer onze eigen gedachten over Gen. 6 : 1-4 in die richting gaan, is dat niet uit kritiekloze bewondering voor de Joodse manier van exegese van het type Rasji b.v. Allesbehalve! Wij lopen er niet mee weg. Als we nagaan hoe Rasji en zijn volgelingen te werk gaan bij de uitleg van het Oude Testament, ontdekken we opnieuw dat er tussen de Joden en ons niet alleen het Nieuwe Testament maar in de eerste plaats het Oude Testament staat.

En toch nemen wij kennis ook van de Joodse exegese. Mijn voorgangers in Kampen plachten het te doen. B. Holwerda raadpleegde nog al eens de Joodse exegeet B. Jacob. Vaak met instemming. Hoe kan dat? Wel, omdat m m in Joodse kringen de laatste eeuw niet alleen uitnemende uitleggers aantreft als B. Jacob en H. Cassuto, maar ook bij herhaling ontdekt dat men daar de spijker precies op de kop slaat. Hoe kan dat? Hoe kunnen Joden zien wat aan een christen ontgaat is? Dat een Christ-gevolgige bij zijn uitleg van het Oude Testament zijn geloofs-apriori meebrengt, gaan we hem niet kwalijk nemen. Dan zouden we een vonnis over onszelf uitspreken! Dat een christen naast dat geloofs-apriori vaak onbewust een pak traditie meevoert, die het echt verstaan van bepaalde Schriftplaatsen in de weg staat, gaan we beseffen bij een pericoop als de onderhavige. In zo'n geval mag de Jood de Christen, als er bij de laatste een blinde vlek is, daarop attent maken, dachten wij.

Men begrijpe mij goed, we gaan onszelf niet met handen en voeten binden aan de Joodse exegese als altijd de juiste. Maar er zijn gevallen, waarin ze overwegenswaardig, een enkele maal behartigenswaardig en soms zelfs van doorslaggevende betekenis kan zijn, wals in Gen. 6 : 1-4. Het is namelijk frappant dat de laatste halve eeuw deze visie van de oude Rabbijnen opnieuw in het licht der belangstelling is komen te staan in de Oudtestamentische

wetenschap. Ditmaal zijn het niet-Joden die onze aandacht vragen.

In de eerste plaats mag hier genoemd, Meredith G. Kline, verbonden aan het Westminster Theological Seminary te Philadelphia, een in onze kringen niet onbekende instelling, waarmee goede contacten bestaan. In een destijds verschenen artikel in de Westminster Theological Seminary¹² begint hij met een paar onoverkomelijke moeilijkheden te signaleren bij de 'engelen-hypothese' – n.l. dat de ware schuldigen, de engelen, niet worden getroffen door het gericht van de vloed –; alsook bij de Sethieten-hypothese – n.l. dat 'mens' in Gen. 6 : 2 geen andere betekenis kan hebben dan in 6 : 1, tenzij bij vers 2 de nadruk komt te liggen op 'wie zij maar verkozen', dat wil zeggen dat de zonen Gods niet zo nauw keken, het bij hun keuze niet zo nauw namen. Kline schrijft dat de 'reuzen' uit vers 4 niet puur toevallig in die tijd op aarde waren, maar kennelijk als vrucht van die verbintenis worden opgevoerd. Anders ontbeert hun vermelding alle zin. Dat 'zonen Gods' in vers 2 in 'geestelijke' zin wordt opgevat is op zichzelf volgens Kline geen bezwaar. Er zijn meer voorbeelden van te geven in de Pentateuch. En bij Pentateuch komt het dan volgens Kline aan op de tijd waarin die werd te boek gesteld. Al blijft de titel 'zonen Gods' zijns inziens voor Genesis ook wel weer uitzonderlijk, dat als die geestelijke betekenis in de tekst enig gewicht in de schaal zou moeten leggen, de auteur van Genesis de lezers daar beter op had moeten voorbereiden.

Daarom zoekt Kline naar een andere oplossing. Hij meent die te kunnen vinden in het 'sacrale', heilige, goddelijke koningschap. Hij bedoelt dit: In het Oude Nabije Oosten werden de koningen – mensen van gelijke beweging als ieder ander – als wezens van bovennatuurlijke, goddelijke herkomst beschouwd: zonen van goden. Als voorbeeld daarvan noemt hij een koning uit de Oegarietische legende: Keret.¹³

Die usantie uit het oude oosten onderstelt nu Kline als reeds voor de zondvloed aanwezig. Daarmee zijn we aangekomen bij de b'nē 'lohim in Gen. 6 : 1-4, een uitdrukking, die in dit licht gezien op het heidense karakter van de functie en de dragers ervan duidt. Ze staan niet aan de zijde van God maar van Satan. ' "Zonen Gods" staat niet ter aanduiding van de vroomheid of Godsvrucht, ook niet voor afkomst uit de kring van Gods verbond', maar voor de aanmatiging. Ze lieten zich welgevallen dat zij door hun onderdanen tot in de sterren werden verheven; hemelhoog geprezen. De onderdanen moesten het hart niet hebben hun die lof te onthouden, Ze leken op de titanen uit de Griekse mythologie.

Volgens Kline is er ook een Bijbelse achtergrond voor deze titulatuur. Niet alleen heidense grootheidswaan is het die hen zichzelf als 'zonen Gods' beschouwen, neen, zij zijn het! Hij wijst dan op plaatsen waar de Bijbel overheidspersonen gorden noemt en vermeldt in dit verband: Exodus 21 : 6 en 22 : 9 en Psalm 82. En Romeinen 13 : 1-7: 'Want er is geen overheid dan door God', wat dan de titel 'zoon van God' zou wettigen. Wij voor ons vragen

ons wel af of men uit Romeinen 13 een dergelijke conclusie mag trekken. Wat dat betreft spreken Psalm 2 en 89 en 110 duidelijker taal, maar daar gaat het ook over de Messiaanse koning en zijn huis.

Vandaar komt Kline tot de Joodse uitleg die de b'nē 'lohim beschouw als leden van de aristocratie, de edelen en de prinsen, ten opzichte van wie nu 'de dochteren der mensen' staan als de meisjes uit het (gewone) volk, vrouwen uit de lagere klassen. Al faalden, zo gaat Kline voort, de Joodse uitleggers in de totale inschatting van de ernst van het kwaad dat toen op aarde was (H.M.O. Altijd een moeilijk punt bij de Joden is het gemis aan inzicht in de diepte van de zonde!), zij zaten op het goede spoor en kunnen ons helpen. De studies van de laatste halve eeuw over het sacrale, goddelijke koningschap stellen de oude Joodse uitleggers in dit opzicht in het gelijk.

Kline stelt nu zijn vinding in de bredere context van het eerste deel van Genesis en attendeert op Kain, die een stad bouwt, die hij noemt naar zijn zoon. Dat is geen onschuldige daad, maar een waarin de wil tot uitdrukking komt als man van nam, als een van de zonen Gods te worden geteld. Kijk maar naar Lamech, die bewust handelt in & lijn van voorvader Kain. In zijn stad moesten de mensen naar zijn pijpen dansen. Dan breekt de draad af. Maar in Gen. 6 : 1-4 wordt die weer opgepakt. In die verzen zien we wat in Genesis 4 was ontketend, een toppunt bereiken: de volslagen tirannie.

Dienovereenkomstig moet de zonde zijn die van polygamie, veelwifverij, he?er op na houden van een harem, zoals je die in alle eeuwen tegenkomt aan de oosterse hoven. Het vreselijke is dat de hoeders van het recht (dat werd van de godenzonen q.q. verwacht) zich vergrijpen aan het recht.

De mensen begonnen zich te vermenigvuldigen op aarde, lezen we in vers 1. Prachtig. Dat was ook Gods bedoeling. Maar God zag dat de boosheid zich vermenigvuldigde. Doordat de groten der aarde misbruik maakten van hun prerogatieven, greep de corruptie, het verderf, om zich heen en was de geweldpleging niet meer te stuiten. Wie de verzen 11 en 13 van dit hoofdstuk leest, diens oog valt op de herhaling van de woorden verderf en geweldenaar. Dat laat zich uitnemend verklaren bij deze derde opvatting. Aldus Kline. En volgens ons heeft hij dit goed opgemerkt. Wel moeten we het oog er niet voor sluiten, dat bij Kline de tegenstelling Seth-Kain, hier weer om de hoek komt kijken.

Vervolgens komt bij Kline de Soemerisch-Babylonische traditie in beeld en wordt vandaar uit duidelijk, hoe goed Genesis 6 : 1-4 past in het raam van de omringende hoofdstukken. Hij noemt het Atra(ri)hasis-ëpos, dat ook begint met de uitbreiding van het mensdom. Nog een punt van vergelijking is de termijn van gratie, die aan de mensheid wordt gegund. Zo althans vat Kline de honderd en twintig jaren op.

Belangrijk is ook het Soemerisch verhaal uit Nippoer, waar de schepping, maar ook het neerdalen van het koningschap uit de hemel en de stichting van vijf steden:

voor de vloed worden gememoreerd. Die koningen hadden alle een aantal regeringsjaren op hun naam staan, waarmee vergeleken de leeftijden van de oudvaders uit Genesis 5 verbleken. Kline acht dit zeer betekenisvol. In Babel komen we dezelfde motieven tegen als in de Bijbel. Genesis, deel van Gods openbaring, laat goed merken in de oud-oosterse wereld te zijn ontstaan. En wij voor ons zijn van mening dat hij hierop terecht attendeert. De Bijbel is Gods Woord; Gods openbaring. Diezelfde Bijbel is een door en door oosters boek, dat wij nog al eens graag, bewust of onbewust met westerse ogen lezen. Kline stelt dit dan tenslotte in de nog weer bredere context van het koningschap, dat z.i. zou teruggaan op Adam, die als geschapen naar Gods beeld, de eerste koning mag worden genoemd. Met andere woorden: vanaf het begin zat het erin, dat er koningen zouden komen en een koninklijk bewind zou worden geoefend over de kinderen der mensen.

Daarnaast kan nog de naam van Ferdinand Dexinger, een R.K. theoloog uit Wenen, die zijn beschouwingen opzet vanuit de B n-i l m uit de Oegarietische literatuur. Die b n-i l m kunnen 'goden' zijn, maar ook mensen. Hij wijst op de bekende Keret uit de legende. Volgens hem kan ook in die wereld het woord b n (Hebreeuws 'ben' = zoon) wijzen op het behoren tot een bepaalde groep. En i l m (Hebreeuws: ' 'lohim' = god of goden) kan een aanduiding zijn van de overtreffende trap. Dan is de weg vrij voor de gelijkstelling van b'nē 'lohim met de gibborim' (= de geweldigen) uit Gen 6 : 4 en van die beide met de reuzen. Als hij de laatste twee verzen toeschrijft aan de Pentateuch-bron P, gaat hij schriftkritisch te werk, maar w wil hij verklaren dat er een ontmythologisering van het oude materiaal heeft plaatsgehad. We hebben hier niet met mythen (godenverhalen) maar met sagen (voorvaderverhalen) te doen. De oude Griekse verhalen over de Giganten (reuzen) worden er bij gehaald. En de N.T.-brief van Judas, die zich aansluit bij het boek Henoch. Flavius Josephus, de Kerkvaders, de wortels van de Sethieten-hypothese in de oude Syrische traditie wordt nagegaan om te eindigen bij de 'Potentaten Deutung', die hij voorstaat.¹⁴

H.M. Ohmann

¹ Zie A. Sizoo, *Geschiedenis der Oud-christelijke Griekse Letterkunde*, Haarlem 1952 (V.U.B.-reeks), 109-111.

² Zie over Augustinus' *De Civitate Dei*, het uitnemende werk van J. van Oort, *Jeruzalem en Babylon. Een onderzoek van Augustinus' De Stad van God en de bronnen van zijn leer van de twee steden (rijken)*, 'Sra-venhage 1987, 58, 112 en 173 vv.

³ H. Bavink, *Gereformeerde Dogmatiek*⁴, Kampen 1928, Deel II, 417.

⁴ G.Ch. Aalders, *Korte Verklaring Genesis I*, 198/9.

⁵ C. Vonk, *De Voorzeide Leer*, Deel Ia, Barendrecht 1960, 148 w.

⁶ Mevr. T.E.N. Ozinga, a.w., 66/7.

⁷ Voor de uitleg van I Cor. 11 : 7 vergelijk de commentaren en verklaringen. We wijzen ook op J. van Brüggen, *Emancipatie en Bijbel*, Amsterdam 1979, 53 w.

⁸ K.J. Popma, a.w., 39, 40. Ons eigen nader bekeken nog eens nader be-
kijkend wagen we ons af of Cloos en Ozinga eigenlijk wel in deze ru-

briek te plaatsen zijn. Welbeschouwd vormen zij een categorie op zichzelf.

⁹ Ariadne, figuur uit de Griekse mythologie of *sage*, waar zij figureert als dochter van koning Minos van Kreta, die door middel van een lange draad uit een kluwen *garen* haar geliefde Theseus redt uit het gevaarlijke labyrint, waar hij zijn heldendaad had verricht.

¹⁰ Over *Rasji* zie men: Chaim Pearl, *Rashi*, London 1988, in de reeks Jewish Thinkers.

¹¹ Abraham S. Onderwijzer, *Nederlandsche Vertaling van den Pentateuch benevens ene Nederlandsche verklarende vertaling van Rashie's Pentateuch-commentaar*, Amsterdam 1895, t.a.p.

¹² Meredith G. Kline, 'Divine Kingship and Genesis 6 : 1-4', in: *Westminster Theol. Journal*, 24-2-1962.

¹³ Over Keret zie: J.P. Lettinga, 'De Godsdiensten van Kanaänieten en Arameeërs', in: G. van der Leeuw en C.J. Bleeker, *De Godsdiensten der Wereld*, Amsterdam 1956, II, 331/2.

¹⁴ Voor Dexinger, zie literatuuropgave bij eerste artikel.

UIT DE SCHRIFT

SCHRALE TROOST?

Ja, zij zullen u troosten, wanneer u hun handel en wandel zult zien. En gij zult weten dat ik niet zonder reden heb-al wat Ik daar gedaan heb.

Ez. 14,23.

Troosten heeft een positieve klank. Het Engelse woord drukt dat helemaal uit: *to comfort*. Geborgenheid bieden. Comfort.

Een huilend kind vlucht naar vader. Zoekt bescherming in sterke armen. Wordt door 't haar gestreeld. Bemoeidigd. Dat is troost.

'Zij zullen u troosten, wanneer u hun handel en wandel zult zien.'

Dat is wel heel schrale troost.

Gods toorn barst los over Jeruzalem. De vier bekende strafmethoden worden gehanteerd. Honger. Ziekte. Oorlog. En (in zo'n verscheurd land) de dreiging van wilde dieren.

Slechts een kleine minderheid weet daaraan ontsnappen. Niet door eigen toedoen. Nee, *m* worden gedepoteerd. Ook dat is straf. Voltrokken door de levende God. Ezechiël zal ze in Babel zien opduiken.

Is dat tróost voor Ezechiël?

Dat kun je je indenken. Hij had 'Here HERE, wilt u zelfs met dat kleine restantje van Israël korte metten maken?' Hij had mogen profeteren van een nieuw verbond: 'Ik zal hen weer vergaderen uit die volken'.

Toch is dat opduiken van die ballingen geen troost voor Tenminste niet in positieve zin.

Ze verschijnen in Babel op het toneel. Met eigen ogen zal Ezechiël hun doen en laten waarnemen.

En dat zal hem tot rust brengen. Terecht zegt een andere vertaling: 'Zij zullen o doen berusten. Als ge verneemt wat ze allemaal gedaan hebben, zult ge er vrede mee hebben (dat ik dat alles niet zonder reden gedaan (Willibrord-vertaling)).

Toch: geweldige troost.

In de kontekst (lezen!) stelt de HERE de gedachte van de plaatsvervanging aan de orde. Niets redt van Gods toornuitbarsting. Zelfs de meest rechtvaardige mannen niet. Een Noach. Of een Daniël. Of Job. (Ik laat de kwestie, wie er met deze Daniël precies bedoeld wordt, in dit verband even buiten beschouwing, zie b.v. de Korte Verklaring. Mogelijk worden hier drie schoolvoorbeelden van rechtvaardigheid genoemd, die buiten Israël leefden. De profetie krijgt ineens wereldwijde strekking.)

Je mag de hele wereld afzoeken. Maar zelfs wanneer je een Noach ontdekt. Of een Daniël. Of een Job. Dan nog

Extra nummers van De Reformatie...

...kunt u bestellen door overmaking van de knuten op postrekening # 60 40 t.n.v. De Reformatie-Goes, onder vermelding van jaargang en nummer.

Dit zijn de kosten (incl. porto):

- 1 ex.: f 3,15
- 2 ex.: f 5,60
- 3 ex.: f 8,25
- 4 ex.: f 10,10
- 5 ex.: f 11,95

Na ontvangst van het bedrag wordt uw bestelling per omgaande uitgevoerd.

kun je ze niet inschakelen als plaatsvervanger. Om za voor jou Gods toorn op te vangen.

Kunnen wij zelf betalen? Nee.

Een ander schepsel dm? Nee.

Geen enkele goddeloze kan opgelucht wegkruipen achter de brede rug van een ander mens. Om zo aan Gods heilige woede over zonde te ontsnappen. Zelfs 'onschuldige' kinderen niet (vs. 16 en 20).

Wat zal Ezechiël tot zijn schrale troost ontdekken? Als God zijn toorn laat gelden, dan is dat volstrekt op zijn plaats.

Niet zonder oorzaak.

Geen mens kan daar een vinger achter krijgen.

Geloof is persoonlijk. Geen mens kan de plaats innemen van een ander, hoe graag ie 't ook zou willen. Noach niet voor kindertjes uit Jeruzalem. Moeders en vaders niet voor bloedeigen nageslacht.

Geen mens redt ooit een broeder van de dood. Geen losprijs die aan God voldoening bood (Ps. 49).

Geen mens.

Geen mens? We horen een schreeuw. Waar is die ene Mens, die wél Borg kan staan?

Ezechiël zag nergens ter wereld een plaatsvervanger.

Maar in allerlei kerkjes en in allerlei plaatsjes op onze aardbol staan regelmatig avondmaalstafels. Van Gods genade wordt gegeten en gedronken.

Er is wél een Middelaar tussen God en mensen: de méns Jezus Christus.

Gods toorn is losgebrand. Opnieuw niet zonder reden. In zijn wet legt God ook ons wangedrag bloot. God had redenen genoeg om resoluut op te treden tegen onze handel en wandel.

Dat knus stond er voor ons.

Maar wij hingen er niet.

Daar hing een Rechtvaardige. En wij mogen achter Hem wegschuilen. Door zijn rechtvaardigheid mag Hij velen rechtvaardig maken. Een ontelbare mensenmassa profiteert ervan. De eeuwen door stonden er talloze avondmaalstafels.

Ziet u geweldige troost.

God is in zijn toornuitoefening onverbiddelijk. Op zonde tegen de allerhoogste majesteit staat de zwaarste straf. Naar Goddelijk recht. Geen mens kan er aanmerkingen op maken. Volstrekt rechtvaardig.

De keerzijde: zo trouw aan zichzelf is God ook in zijn genade! Hij komt niet op Jezus Christus terug.

Dat geeft rust aan de tafel: Hij de vloek. Wij de zegen. Gegarandeerd. Zo waar als je dat brood vasthoudt. En die beker in handen mag krijgen.

Dat wekt verwachtingen. Adventsverwachtingen.

Nu is Hij in de Geest bij ons. Zo meteen verschijnt Hij op de wolken. In heerlijkheid. Elk oog zal Hem zien.

De Mens, die onze plaats innam.

En Hij zal met ons de wijn nieuw drinken in het Koninkrijk van zijn Vader. Hij.

J, Wesseling

WELKE KERK GING STUK? II

Bij de bespreking van het boek *Een kerk ging stuk*, van de hand van ds. G. van den Brink en ds. H.J. van der Kwast, waarin het ontstaan van de Nederlands Gereformeerde Kerken uit de doeken wordt gedaan, wezen we op het denken in partijschappen dat dit boek beheerst. Daardoor krijgen personen en groepen een onevenredig grote aandacht, ook door middel van allerlei subjectieve verhalen. Te weinig wordt er vanuit gegaan dat door de Vrijmaking de confessionele eenheid van de Gereformeerde Kerken is hersteld en bewaard. Wie zich daaraan hield en de bestaande kerkelijke akkoorden aanvaardde, kreeg dan ook geen enkele kerkelijke moeite. Maar hoe anders spreekt dit boek.

De 'Open Brief'

Het feit doet zich voor dat verstandige mensen tot op vandaag za fundamenteel tegengesteld oordelen over een brief die in 1966 verscheen, de 'Open Brief aan de "Tehuis-Gemeente" in Groningen'. Het is een vermoeiende bezigheid, weer op deze 'Open Brief' in te moeten gaan, waarover al zoveel geschreven en gestreden is. Maar we kunnen er niet omheen, want er worden maar liefst 50 bladzijden van dit boek van 245 bladzijden aan deze Brief en de reacties daarop gewijd. Opvallend is intussen, hoe weinig van deze Brief in feite wordt besproken, al wordt hij wel als Bijlage afgedrukt.

De zogenaamde Tehuis-Gemeente had zich gevormd rondom ds. A. van der Ziel, nadat deze predikant was geschorst en afgezet. Ds. Van der Kwast deelt mee dat de ondertekenaars van de Open Brief partij in het geding kozen met een duidelijke afwijzing van de afzetting van ds. Van der Ziel. Ja zeker, maar hij vermeldt niet op welke forse wijze men tegelijk in oppositie ging tegen de kerke-raad van Groningen-Zuid en diverse kerkelijke vergaderingen. Zo wordt in de aanhef al gesproken over 'het schisma dat werd aangericht door de Raad van de Gereformeerde Kerk te Groningen-Zuid'. En ds. Van der Ziel wordt 'een betrouwbaar dienaar van onze Heer' genoemd. Veder wordt meteen al geconstateerd dat wat in Groningen-Zuid gebeurd is religieus gevaarlijk is en 'voert tot ontbinding van onze kerken'. Tegelijk wordt de Tehuis-Gemeente opgeroepen alles in het werk te stellen 'dat twisten tussen broeders en zusters van één huis worden opgeruimd'. Mocht men denken dat hiermee aan de 'vrijgemaakte broederschap' werd gedacht, dan vergist men zich, want hierbij wordt uitdrukkelijk gedacht aan de

samenspreking met de **synodaal gereformeerde gemeenschap**. Het uitgangspunt is dus **van** meetaf dat **vrijgemaakten** en **synodalen** broeders **van één huis** zijn, die door 'twisten' verdeeld **zijn**. Daarom roept men in het vervolg van deze brief **ook** op zich in te zetten 'voor het **beëindigen** van een broedertwist rond de inzetten van de Heer'. **Christenen** moeten hun 'veten' beëindigen.

Wel zijn de ondertekenaars **van** mening dat **in één keer** 'eenheid in organisatorische zin met de Synodaal-Gereformeerde kerken' niet te bereiken valt, want er zal veel te toetsen en te bespreken **zijn**. Maar de **strijd** over 1944 moet **toch eens** kunnen **worden beëindigd**.

Dit alles werd **geschreven** in een **tijdperk** dat de **synodaal Gereformeerde Kerken** hadden **uitgesproken** – in 1959 – dat de **leeruitspraken** die in 1944 de scheuring hadden veroorzaakt wel terzijde konden worden gesteld, maar tegelijk **in geconcentreerde** vorm dienden gehandhaafd te worden. Nog sterker, in 1960 sprak men van die zijde uit dat de tuchtmaatregelen die tegen de **vrijgemaakten** waren genomen niet ongedaan konden worden **gemaakt**, omdat de **gevonnenen** zich tegen rechtmatige **leeruitspraken** hebben verzet!

Het valt dan ook **te** verstaan dat de gereformeerde synode van Assen 1961 uitsprak 'dat **de** besluiten inzake "**hereniging**", **genomen door de generale synode** van Utrecht 1959/60, **de** twistzaak die **tussen** de Gereformeerde Kerken en haar **ligt...** niet hebben weggenomen, en **daarom** geen uitgangspunt kunnen zijn **voor** het door de synode bedoelde en **gezochte** contact'.

We zagen in **ons** vorig artikel al dat velen **toen** klaagden over 'de verwaten stijl' en 'de geboorneerde geest' van deze **synode**. **Daarom** werd in 1964 een '**Getuigenis**' opgesteld, ondertekend door 650 kerkleden, **die** ruimte vroegen voor '**religieuze** oppositie'.

'Religieuze **oppositie**'*

Terecht **wordt** dit Getuigenis in dit boek **dan ook** de voorloper **van** de Open Brief genoemd. De opsteller van dit Getuigenis, J. Kooiman, behoorde zelf tot de ondertekenaars van de in 1966 verschenen Open Brief (33). Hij is het ook die in hoofdstuk 5.5. van dit **boek** hierover **schrijft**.

Verder valt erop te wijzen dat onder dit Getuigenis negen namen te vinden zijn van **Open-Brief-ondertekenaars**.

Het is dus duidelijk dat deze Open Brief niet **slechts** steun aan ds. Van der Ziel wilde bieden, **maar** in de **lijn** van het Getuigenis **van** 1964 een **grootscheepse** oppositie betekende tegen de **doorgaande** lijn van het samensprekingsbeleid **van** onze kerken **sinds** 1946. En dat, **terwijl** de synodaal Gereformeerde Kerken in geen enkel opzicht veranderd waren, maar in **tegendeel** **steeds** meer de **weg** van een **deformatrice** ontwikkeling opgingen door **Schriftkritiek** en **belijdenisverzaking**. Het valt dus te verstaan dat **het merendeel** van de **vrijgemaakte kerkleden** met zorg van deze Open Brief kennis nam. Het bestaan van de **kerken** werd hiermee op het spel **gezet**.

Samenvallen of overeenstemmen

Opnieuw wordt hier **sen** uitvoerige beschouwing gewijd aan het verschil tussen de woorden 'samenvallen' en '**overeenstemmen**'. Wat is namelijk het geval? In de Open Brief wordt de vraag aan de orde gesteld, of het historisch fundament **van** de Nederlandse Gereformeerde Kerken **ook** samenvalt met het **fundament** van de heilige, algemene, Christelijke Kerk. Men vervolgt: 'Zo ja, hoe is dan de verhouding tot andere kerken in binnen- en buitenland, die **kennelijk** Gods kinderen vergaderen, maar die niet onze **belijdenisgeschriften** hebben, **noch** onze samenlevingsregels? Zo neen, hoe heeft dan dit historisch fundament in **eigen** gemeenschap **en** naar buiten te **functioneren**? **Wij zijn** van oordeel, dat de kerkelijke werkelijkheid door deze **probleemstellingen** in de toekomst zal worden bepaald'. Aan deze vraagstelling ging de opmerking vooraf dat het **reformatorisch** volksdeel in Nederland '**in** velerlei stijl **bouwend** op dit fundament zoekt naar de grenzen van zijn kerkelijke **gemeenschap**'. Met '**dit** fundament' wordt dan bedoeld de drie **formulieren** van **eenheid**.

Onbevooroordeeldelezing van wat hier staat moet **wel** tot de conclusie leiden dat ondanks de kerkelijke verdeeldheid **bijvoorbeeld** tussen '**synodalen**' en '**vrijgemaakten**' **men** toch **bouwt** op het ene fundament. **Men** mag niet zeggen van vrijgemaakte zijde dat **men** door **bovenschriftuurlijke** bindingen en **onschriftuurlijke** tuchtmaatregelen breekt en in strijd komt met dit fundament. Men moet ook niet zeggen van synodale zijde dat de **vrijgemaakten** scheurmakers en revolutionairen zijn wegens hun verzet tegen de **leeruitspraken van 1942**. **Nee, het is alleen** maar een **zaak van** 'in **velerlei stijl**' **bouwen** op het ene fundament.

Dit is naar ons oordeel een relativering en dispuutabel **stellen** van **wat er** werkelijk is gebeurd.

Maar de brief gaat nog verder: Op de vraag **of** het **fundament** van de **Gereformeerde Kerken** samenvalt met dat van algemene christelijke **kerk** wordt niet met '**nee**' of 'ja' geantwoord. Er worden slechts **vragen** gesteld. Zo ja, hoe is dan de verhouding tot andere **kerken** in **binnen-** en buitenland die ook Gods kinderen vergaderen, maar die niet onze **belijdenisgeschriften** hebben? Zo neen, **hoe moet dit** fundament **in eigen** **gemeenschap** **dan functioneren**?

Nu zou men verwachten dat een gereformeerde belijder **nooit 'nee'** zal zeggen op de vraag, of hij **bouwt** en **gebouwd** wordt op **het fundament** van de algemene christelijke **kerk**. Dat mag voor hem **zelfs geen vraag** zijn, of hij zou zichzelf als christgelovige **veroordelen**.

Nu, **zeggen de ondertekenaars van deze brief**: dat hebben we ook nooit in twijfel getrokken. Want 'samenvallen' is iets anders dan '**overeenstemmen**'. Nu betekent 'samenvallen' **in** goed Nederlands '**binnen dezelfde grenzen** vallen, dezelfde plaats innemen, elkaar **kunnen** dekken'. En '**overeenstemmen**' betekent '**overeenkomen**, **stroken**, **kloppen met**'. De eerste term spreekt ruimtelijk, **de twee** de figuurlijk, want hij gaat uit van **het hebben** van **dezelf-**

de stem. Maar zakelijk is er geen enkel verschil. 'Elkaar kunnen dekken' is hetzelfde als 'kloppen met'.

Het voorbeeld dat ds. Van der Kwast aanvoert ter verdediging van een duidelijk onderscheid tussen beide termen is dan ook niet overtuigend.

Hij schrijft: 'De Heidelbergse Catechismus valt niet samen met de Nederlandse Geloofsbelijdenis, maar is daarmee wel in overeenstemming' (75). Als men bedoelt dat de tekst van de Catechismus en die van de Geloofsbelijdenis ruimtelijk qua indeling, woordkeus, lengte enz. niet samenvallen dan heeft hij natuurlijk gelijk. Maar let men op de inhoud, dan kan men rustig zeggen: ze dekken elkaar en ze stroken met elkaar: samenvallen en overeenstemmen. Dit lijkt me dan ook een spel van woorden. De zaak in geding is duidelijk: zijn de drie formulieren niet 'enger', 'beperkter' dan het fundament van de algemene christelijke kerk? Binden we daarmee de kerkleden niet 'te eng' en moeten we op dit punt niet wat water in de wijn doen, wanneer we te maken krijgen met kerken in binnen- en buitenland, die een andere belijdenis hebben?

Onaanvaardbare tegenstrijdigheid

Nu heeft de Generale Synode van Amersfoort-West 1967 deze passage uit de Open Brief veroordeeld en uitgesproken 'dat er een onaanvaardbare tegenstrijdigheid bestaat tussen enerzijds de instemming met de belijdenis der kerk, door ds. B.J.F. Schoep ter vergadering betuigd, en anderzijds de inhoud van de Open Brief aan de zgn. Teshuis-Gemeente te Groningen, waarvoor ds. Schoep door zijn ondertekening de verantwoordelijkheid aanvaardde'. Inderdaad, want op de vraag of de drie formulieren van eenheid samenvallen met het fundament van de algemene christelijke kerk heeft hij door het 'zo nee' geen positief antwoord willen geven. En alle ondertekenaars met hem. We laten nu in het midden het elders uiteengezette gevoel van ds. Schoep, dat er tussen alle christenen 'lichaamseenheid' is in het ene lichaam van Christus, tot welke kerk ze ook behoren en we b Schriftopvatting ze er ook op na houden.

We constateren wel dat ds. Van der Kwast alleen diens verklaring, ingediend bij de Particuliere Synode van Noord-Holland 1967, laat afdrukken. Daarin betoogt ds. Schoep dat alleen maar bedoeld is 'of men dáár ook een Christelijke kerk aantreft, die op enig punt anders belijdt dan de Gereformeerde kerken'.

Nu had de synode van Amersfoort-West daarmee geen enkele moeite, want ze stelde: 'Niemand zal ontkennen dat vanwege Christus' wereldwijde arbeid velen die de drie formulieren van enigheid als confessie niet hebben toch staan op het fundament van de heilige, algemene, christelijke kerk'. Ds. Van der Kwast citeert deze uitspraak op M. 75, 76. Maat hij zegt verder het nauwelijks te geloven, dat de strijd om het verschil tussen 'samenvallen' en 'overeenstemmen' heeft geleid tot een veroordeling van de ondertekenaars van de Open Brief. Boven hebben we al aangetoond dat dit een 'woordenspel' bij hem is. De zaak is dat de Open Brief discutabel stelt dat

de confessie van de Gereformeerde Kerken samenvalt met het fundament van de heilige, algemene, christelijke kerk.

Daarom valt het te betreuren dat ds. Van der Kwast niet heeft doorgegeven wat ds. Schoep op een classisvergadering van 18 april 1968 heeft erkend: dat hij in zijn eerdere verklaring niet was ingegaan op de vraag 'zo nee', namelijk indien onze belijdenis niet samenvalt met het fundament: van de algemene christelijke kerk, wat dan? Naast de lankmoedigheid die men tegenover buitenlandse kerken moet betonen, moet dit volgens hem ook in Nederland binnen eigen kerkelijke gemeenschap plaatsvinden. Wanneer plaatselijke kerken op niet-fundamentele punten confessioneel een ander gevoelen en een andere praktijk vertonen, moet men haar daarin dragen. Daarmee wilde hij een regeling scheppen voor afwijking van de belijdenis. En dat vanwege het onderscheid tussen fundamentele en niet-fundamentele punten in de confessie.

Ja, hij ging nog verder: ook in Gods Woord zelf moet men dit onderscheid maken. Want op de vraag: 'Moet de oecumenische ruimte niet worden afgegrensd tegenover hen, die de Bijbel niet als Gods onfeilbaar en alleen gezaghebbend Woord accepteren?' antwoordt hij: 'Wij zijn van oordeel, dat de worsteling om het rechte Schriftgezag een plaats mag hebben bij de hernieuwde ontmoeting binnen & oecumenische ruimte en niet daaraan vooraf behoort te gaan. Ook de vroegere positiekeuzen inzake het gezag van de Bijbel moeten onder het gezag van Jezus als Heer worden getoetst. Omdat de Schrift aan Jezus onderworpen is.

Wie zo het mes in de Schrift zet, zal zich zeker afvragen, of de drie formulieren van eenheid wel met het fundament van de algemene, christelijke kerk samenvallen. Dr. C. Trimp vroeg zich dan ook af, toen hij van dit standpunt kennis nam: 'Hoe lang moeten de gereformeerde kerken volgens u deze vrijzinnigheid nog verdragen'? Zie hierover het rapport dat door dr. I. Douma op de synode van Hoogeveen 1969, 1970 werd uitgebracht, bl. 518, 519.

Het komt ons onbegrijpelijk voor dat na 25 jaar ds. Van der Kwast de inhoud en de bedoeling van de Open Brief zo onschuldig voorstelt. In liet licht van het duidelijke standpunt van ds. Schoep zelf en van wat daarna is gebeurd – zijn overgang naar de synodaal Gereformeerde Kerken en zijn vooraanstaande positie aldaar, bepaald niet als 'verontruste' – achten wij zijn conclusie onbegrijpelijk: 'Ds. Schoep zag, na al wat over hem heengegaan was voor zichzelf geen toekomst meer in onze kerken in de verwarring die was ontstaan en is een andere weg gegaan' (79). Een 'andere weg'? Een weg, die hijzelf had uitgezet en aangekondigd. Van der Kwast spreekt hier over een 'integere dienaar van het Woord'. Wat de subjectieve bedoelingen betreft zullen wij dat niet bestrijden. Aan ds. Schoep kan 'de eer' niet ontegd worden, dat hij eerlijk voor zijn gevoelens is uitgekomen. Maar dat men na 25 jaar nog de voornamelijk door hem opgestelde 'Open Brief' in bescherming neemt, gaat ons begrip teboven. Is er dan geen enkele les uit de geschiedenis te trekken?

De wegzending van ds. Schoep

Nog steeds wordt de **wegzending** van ds. B.J.F. Schoep als afgevaardigde door de **synode** van Amersfoort-West als een ethisch verwerpelijke **zaak** aangediend. Volgens ds. Van der Kwast heeft de synode niet gehandeld overeenkomstig de aanwijzingen die de Schrift geeft om een dwalende broeder weer op het rechte pad te brengen. '**De afgevaardigden van Drenthe en de praeses, die ervan overtuigd waren dat de afgevaardigde van Noord-Holland bij de instemming met de belijdenis zou zondigen, lieten hem rustig begaan**' (78). Wonderlijk **genoeg** wordt het hier tot de **taak van een synode gerekend**, een dwalende broeder weer op het rechte pad te brengen. Dat is toch allereerst de **taak van zijn kerkeraad**? Opzicht en tucht komt een synode niet toe. In het vervolg **wordt** geklaagd over de aanmatiging van synoden. Maar tuchtrecht van meerdere vergaderingen kent **onze kerkorde** niet en **wat** dit **betreft** heeft de **synode van Amersfoort-West** zich strikt aan haar bevoegdheid gehouden.

Toen de verklaring van instemming met de gereformeerde belijdenis werd **gevraagd van** alle afgevaardigden, was toch de mogelijkheid bij voorbaat niet uitgesloten, dat iemand als ds. Schoep daarbij **een voorbehoud Rad maakt?** Maar dat deed hij niet. Toen pas kon de synode een duidelijke tegenstrijdigheid **bij hem constateren** en niet eerder. Wanneer dan **ook ds. Van der Kwast in dit verband** spreekt over een 'vreemde **tuchtuitoefening**' raakt dit kant noch wal. Er is helemaal geen tucht geëffend, **maar** alleen geconstateerd dat ds. Schoep niet als afgevaardigde kon worden ontvangen.

Nu wijst de heer Kooiman **in** dit boek erop dat de Open Brief een particulier **stuk zou** zijn, waarover de synode geen enkele uitspraak had mogen **doen** (106). **Waarom** heeft men deze brief dan het licht doen zien? Toch zeker, om de kerken en **kerkleden** te bereiken over wat men zag als 'een ontbinding van onze **kerken**'? Men heeft blijkens de **aanhef** 'al onze kerken willen **dienen**'. En als de kerken er dan niet **door** gediend wilden zijn, mag dat dan niet **gezegd** worden door **een kerkelijke vergadering**?

Bovendien, wanneer iemand in **geschrifte**, of het nu in een boek, een **artikel** of **in een O p Brief** gebeurt, blijkt de gereformeerde belijdenis disputabel te stellen, mag daarop dan niet op kerkelijke wijze **worden** gereageerd? De ambtsdragers hebben toch beloofd de **leer** van de **drie** formulieren **van eenheid** niet **alleen** te verdedigen, maar ook 'elke dwaling, die daarmee in strijd is, te **zuilen afwijzen**'. Waar die dwaling dan **ook** wordt uitgedragen. Het vragen van **instemming** met de belijdenis op kerkelijke vergaderingen is toch geen **formaliteit**? Wanneer de **kerkeraad** van ds. Schoep, de classis en de Particuliere Synode, waartoe hij behoorde, op dit punt verstek lieten gaan ondanks ingediende bezwaren dan is het wel beschamend voor **deze** vergaderingen **dat** het op een Generale **Synode** zover moest komen. Maar daarmee heeft zij niet anders gedaan dan het **verzuim** van deze 'mindere vergaderingen' goed te maken. Daarbij heeft ze haar bevoegdheid niet overschreden door een **tuchtprocedure** te openen, maar deze afge-

vaardigde teruggezonden naar zijn eigen ressort. **Daarom** sprak de synode van Amersfoort-West ook uit: Het moet 'niet alleen in orde zijn met de papieren, maar **ook** met de personen. Zij moeten toch mee beslissen in zaken van leer en leven, **en** derhalve zaken, die het fundament **van** de kerk en het **kerkelijk** samenleven raken. De kerken hebben er recht op, dat zij die ter synode **zitting** nemen **ook** waarlijk betrouwbare rechters **zijn** in dergelijke **zaken**. Dat is de reden dat er instemming wordt **gevraagd** met de belijdenis op de generale synoden, **die in deze als laatste instantie optreden**' (Acta, at. 162).

Akkoord van kerkelijke gemeenschap

Nu betoogt ds. Van der Kwast wel dat deze instemming met de **belijdenis** pas **in 1854 werd** gevraagd en dat daarmee niet bedoeld was **onderzoek** naar de gevoelens van iemand aan wiens instemming met de leer getwijfeld werd (82), maar **daarmee** raakt hij niet de **kern** van de zaak. **Een** onderzoek 'op eigen houtje' werd daarmee afgewezen. Maar de synode heeft niet 'zomaar' een speciaal onderzoek naar de leer **van** ds. Schoep gedaan. Ze heeft eenvoudig een publiek feit geconstateerd en door **wegzending** ds. Schoep naar zijn eigen **kerkeraad** en particulier ressort terug verwezen.

Bovendien valt **erop** te wijzen **dat** sinds de synode van Emden 1571 **geen** enkele meerdere vergadering gehouden werd, waar niet eerst **van** haar leden instemming met de **gereformeerde** belijdenis gevraagd **werd**. De **eenheid** in belijdenis is immers **akkoord van de kerkelijke gemeenschap** (H. Bouwman, *Gereformeerd Kerrecht II*, Kampen 1934, bl. 13).

Nu, dit **akkoord** van **kerkelijke** gemeenschap werd in het particulier ressort van Noord-Holland al lange tijd geschonden. Ondanks uitspraken van generale synoden gingen predikanten uit Noord-Holland in de Tehuis-Gemeente voor. Ds. B. Telder en **meer** dan één predikant uit het Zuiden, die de kerkelijke besluiten inzake ds. Telder niet aanvaardde, **gingen** in kerkdiensten in Noord-Holland voor. Er zou **nog** meer, nog veel **meer** te vermelden zijn, maar de ruimte laat het niet toe.

De conclusie waartoe de commissie-Douma op de synode van Hoogeveen kwam is veelzeggend: Het **provincialisme** vierde in Noord-Holland hoogtij. 'Het landelijk kerkverband mag toezien...: Noord-Holland **kan** haar eigen **zaken** wel regelen zonder **artikel 31** en **36 van** de K.O. Zij heeft haar eigen orde' (Acta, bl. 513).

Daarom doet het beroep in **dit boek** op sommige **synode**-besluiten en op bepaalde **artikelen** van de kerkorde **ook formalistisch aan**. En het **is** ook formalistisch. Want wat **men ten** onrechte de Gereformeerde Kerken verwijt: het zich niet houden **aan de kerkorde**, doet men zelf over de hele linie. Het was en blijft een schending van het **akkoord** van de kerkelijke gemeenschap.

Maar er valt nog **meer** te zeggen. Daarover D.V. de volgen & **week**.

W.G. de Vries

DE MYTHE VAN DE BRON

Begin dit jaar, op 7 februari, hield de Evangelische Hogeschool te Amersfoort een studiedag over kunst. Aanleiding daarvoor was de constatering dat kunst niet iets vanzelfsprekends is: 'Vooral over moderne kunst lopen de meningen ver uiteen en kan men heftig debatteren'. Gelukkig beijveren orthodox-christelijke kranten en tijdschriften zich de laatste jaren om op dit gebied informatie en opinie te verschaffen. Reden genoeg voor de Evangelische Hogeschool en de Stichting tot bevordering van Bijbelgetrouwe Wetenschap om zich weer eens te mengen in de discussie over moderne kunst.

Veertien jaar terug

'Kunst... spreekt vanzelf', het bekende boekje van H.R. Rookmaaker, verscheen in 1978. Deze christen-kunsthistoricus wilde zijn medechristenen een hart onder de riem steken wat betreft het beoefenen en genieten van kunst in een geseculariseerde maatschappij. Moderne kunst, zo stelde hij, is een soort ongodsdienstige religie geworden. Het is zo iets speciaals, dat de mensen lessen in kunstwaardering moeten volgen en lezingen moeten volgen om het uitgelegd te krijgen. Boeken worden er vol geschreven om de betekenis van de kunstwerken uiteen te zetten. Rookmaaker roept zijn geloofsgenoten op om kunst te maken die geen dikke boeken uitleg nodig heeft, maar vanzelf spreekt. Kunst die voortkomt uit en ingebed is in de gemeenschap der heiligen, omdat het een door God gegeven mogelijkheid is.

Het maken van kunst 'die vanzelf spreekt' vraagt om confrontatie met de 'niet-vanzelfsprekende' kunst. Ook daarvoor moeten we terug naar hetzelfde jaar, toen de Stichting tot bevordering van Bijbelgetrouwe Wetenschap en de Evangelische Hogeschool een studiedag organiseerden over 'Moderne kunst in onze maatschappij' (29 april 1978). De lezingen werden gebundeld in een brochure onder dezelfde titel. Willem L. Meijer sprak toen over 'Moderne kunst de school in?'. Aan de hand van de exameneisen van het nieuwe vak 'kunstbeschuwing' besprak hij de problemen die zich voor kunnen doen bij dit vak. Hij richtte zich vooral op het feit dat de kunst van de 19e en 20e eeuw, moderne kunst dus, het grootste gedeelte van de leerstof uitmaakte. Na een gron-

dige analyse van een schilderij van de 19e eeuwse realist Courbet in vergelijking met een prent van Rembrandt, komt hij tot de conclusie dat het de intentie van Courbet is, iedereen, creatief of niet-creatief, te betrekken op 'de veronderstelde oorspronkelijkheid van de natuur, de bron waaruit alles voortkomt, het al-ene'. Van daaruit trekt Meijer lijnen naar de kunst van de 20e eeuw: Picasso, Mondriaan, Duchamp. En hij mept op tot bezinning voordat er kunstbeschuwing wordt gegeven in de scholen: 'Moeten we ons laten opsluiten in de moderne wereld? (...) Als we zonder meer inhaken op 'vandaag' is het gevaar niet denkbeeldig dat een christelijke werkelijkheidservaring wordt ingeruild voor een magische werkelijkheidsbepaaling'.

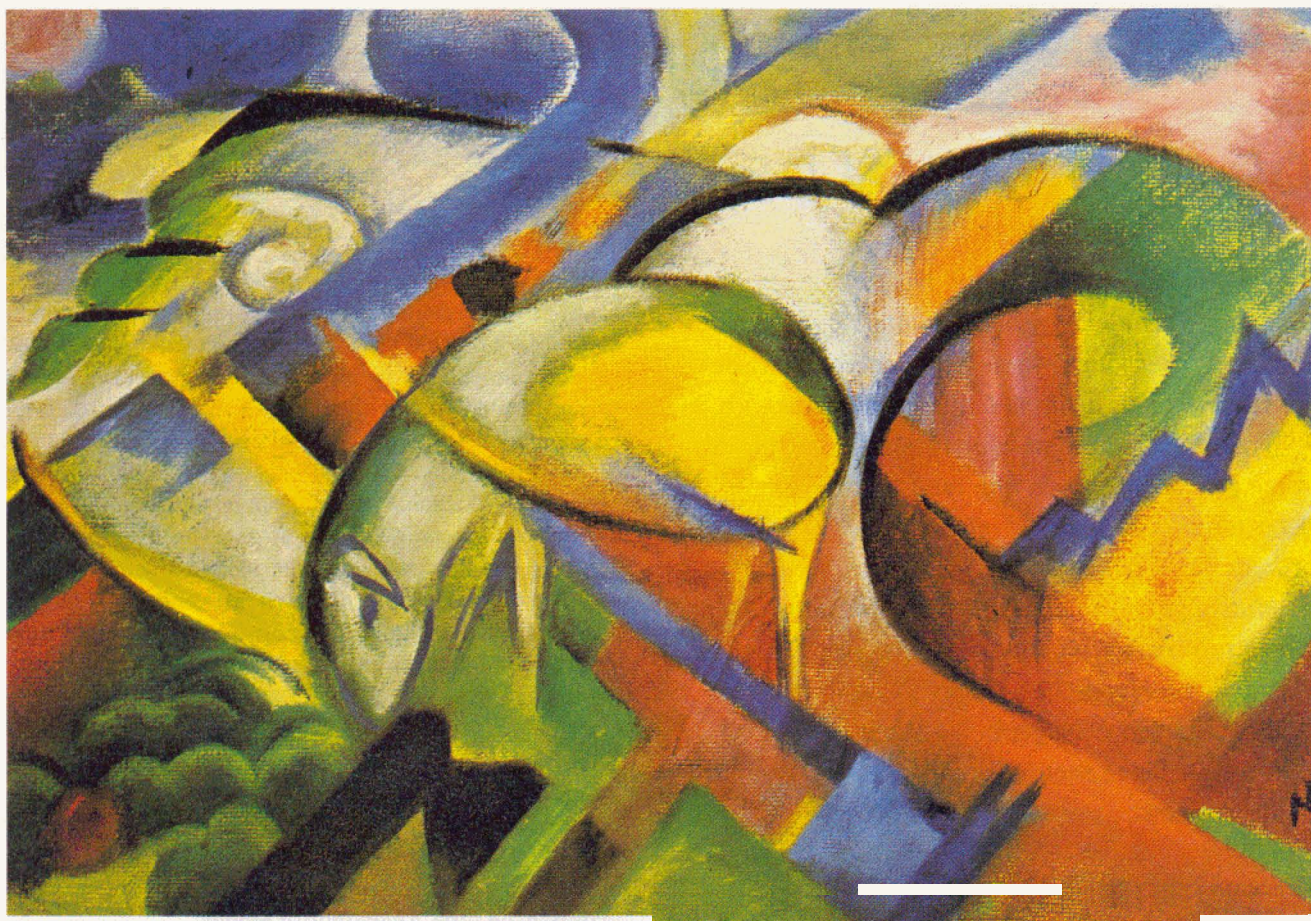
De mythe van de bron

Terug naar de tweede studiedag over moderne kunst, februari 1992. Het thema luidde: 'Klassiek en modern: twee werelden.' Ook hier trad als belangrijkste inleider op Willem L. Meijer. Zijn lezing verscheen kort geleden in druk in de serie AmersfoortseStudies.

Het is opvallend hoe Meijer aansluit bij zijn verhaal van veertien jaar geleden. Zaken die toen werden aangestipt, worden nu uitvoerig aan de orde gesteld: Hoe verliep de overgang van de klassieke naar de moderne traditie, en wat is de aard ervan. Meijer laat zien hoe er binnen de chaos aan stijlen, ismen en andere stromingen toch één constante is, het nieuwe kunstenaarschap dat zich kenmerkt door authenticiteit en dat gebaseerd is op een radicaal veranderde opvatting over zowel creativiteit als werkelijkheid.

Creativiteit was in de klassieke traditie het scheppende vermogen dat lag ingebed in het geheel van de cultuur: waarneming van de natuur, de invloed van leermeesters, voorgangers en collega's, en door kerk, staat en maatschappij aanvaarde thema's. Rond 1910 zien we dan de verschuiving naar een nieuwe opvatting van creativiteit. De kunstenaar put nu uit de 'oergrond' van de kosmos, hij zoekt naar 'oerbeelden', onbekend en nieuw, die zichzelf zullen voortbrengen. De schilder of beeldhouwer is het medium dat steeds contact maakt met de geheimzinnige oorsprong en de daar opwellende beelden zichtbaar maakt. Daar ontleent hij dan ook zijn culturele gezag aan, want een gewoon mens bezit die gave niet.

Ook het begrip 'werkelijkheid' krijgt in de moderne traditie een nieuwe inhoud. Men streeft ernaar de 'eenheid van het zijn' opnieuw tot stand te brengen. Onderscheidingen zoals tussen mens en dier, dode en levende stof, natuur en cultuur moeten vervallen. De mens moet zich weer ver-

Franz Marc (1880-1916): Het schaap, 1913/4; Museum Beijmans-van Beuningen, Rotterdam, Een prachtig schilderij, zowel wat kleur- als verfbehandeling betreft. De belangrijkste kleuren zijn rood, geel, groen, blauw, wit en zwart in bijzonder veel tint- en toongradaties. De verf is zowel dekkend als transparant opgebracht, kleurlagen schijnen door elkaar heen, of vloeien in elkaar over. Hier en daar zijn met donkerblauw of zwart enkele lijnaccenten aangebracht, zodat de vormen iets minder week zijn.

Zien we organische en/of landschappelijke vormen, rechts is het schilderij uit abstracte, min of meer geometrische vormen opgebouwd. Daar tussen in, als een overgangsvorm die goed herkenbaar is, een grazend schaap, waarvan de kop realistischer is dan de rest van het lichaam. Het achterlijf is al opgenomen in het ritme van de abstracte bogen rechts. De kleur ervan is overwegend geel, voor Marc het symbool voor het vrouwelijke.

Als we het schilderij als totaal bekijken, dan bestaat het uit allerlei vlakken en kleuren die voortdurend uit elkaar voortkomen en weer in elkaar overgaan. Dit schilderij is een droom, zoals dat schilder dat zelf noemde, van de eenheid van dier en omgeving. Evenals dit schaap geheel opgenomen is in en afhankelijk is van de natuur, zo moeten wij ons daarin inleven en ook zelf die eenheid &&&M-tuur ervaren. @ dit punt is dit schilderij een goed voorbeeld van het mystieke begrip dat in Meijers brochure een grote rol speelt, het 'sich hineinverfügen' (indalen in de natuur, zich verenigen met de dingen).

enigen met de dingen, en er niet meer tegenover staan. Ook tijd en ruimte kunnen dan vervallen. Symbolisch voor deze nieuwe opvatting van werkelijkheid is de afschaffing van de perspectief; in dat uitbeeldingssysteem was de wereld op de mens betrokken, maar als twee afzonderlijke partijen (object en subject). In & modem visie wil de kunstenaar zichzelf en zijn publiek laten verenigen met de buitenwereld.

De conclusie van Meijer luidt dan ook 'Mens en wereld moeten [in de moderne traditie] teruggevoerd worden naar hun gemeenschappelijke bron om daar een bevrijdende eenheid te beleven. Vanwege haar mythische karakter zou ik deze voorstelling willen aanduiden als de *mythe van de bron*' (blz. 17).

Die ineenschuiving van mens en wereld illustreert aan de hand van werken van Picasso, Dubuffet, Léger en Chagall, in contrast met werk van Courbet en Dürer.

Kunstbeschouwing

Dit boekje van Willem L. Meijer geeft een pittige inleiding in het moderne kunstzinnige denken. Het veronderstelt aardig wat kennis van de Europese kunstgeschiedenis vanaf het Romaans tot op Men. Geschikt dus voor eindexamenkandidaten kunstbeschouwing op havo en vwo. En natuurlijk voor ieder die in kunst geïnteresseerd is. Wie beroepshalve met kunst te maken heeft, mag dit boekje al helemaal niet ongelezen laten. Het levert een prima bijdrage aan de discussie over de plaats en de func-

tie van de christelijke kunstenaar en kunstwetenschapper. Wat dat laatste betreft: Het zou niet onaardig zijn als Willem L. Meijer wat dieper in zou gaan op de taak van christenen in de kunst aan het eind van de twintigste eeuw. De moderne traditie voert nu al bijna honderd jaar de boventoon. Hoe kan die traditie er toe gebracht worden, een toontje lager te gaan zingen, ook in ons beeldend denken?

Wat ik ook mis in dit boekje is een verdere uitwerking van het probleem 'wat is werkelijkheid?' Hoe dacht men in de klassieke traditie nu precies daarover. Overigens, ter voorbereiding op de Amersfoortse studiedag schreef Meijer twee artikelen in het tijdschrift *Bijbel en Wetenschap* over de drie tradities in de kunst van West-Europa: de Byzantijnse, de klassieke en de moderne (nr. 149, nov. 1991; nr. 151, jan. 1992). Mijns inziens hadden deze twee opstellen niet mogen ontbreken in dit boekje.

J.M. de Jong

N.a.v.: Willem L. Meijer, *Moderne kunst en de mythe van de bron*, Uitg. Stichting tot bevordering van Bijbelgetrouwe Wetenschap, Amersfoort z.j. [1992] (deel 10 uit de serie Amersfoortse Studies), 37 blz., 13 zw.w. ill. Prijs: f 10,-. Voor abonnees op *Bijbel & Wetenschap* f 7,50. Bestelling door overmaking van het bedrag op giro 37.18.658 t.n.v. Evangelische Hogeschool, Amersfoort. Voor meer exemplaren gelden aparte tarieven.

GEKNIPT VOOR VANDAAG

HET CHRISTENDOM TERUGGEDRONGEN

De Hervorming verloor al spoedig haar jeugdige moed en frisse kracht. Na ruim een eeuw was de machtige beweging reeds tot stilstand gekomen. En met de stilstand begon de achteruitgang.

In de Middeleeuwen was het aan Rome niet gelukt alles onder de heerschappij van de kerk te brengen. De opvattingen van de Hervorming hadden wel een brede geldigheid, maar zij is er nog veel minder in geslaagd een christelijk stempel op het leven te drukken. Kunst, wetenschap, wijsbegeerte, het politieke en sociale leven hebben nooit echt de beginse-len van de Reformatie in zich opgenomen. Theoretisch was de tweedeling van geloof en leven wel overwonnen, maar in de praktijk bleef dit dualisme op heel wat gebieden bestaan.

Na korte tijd ontwikkelde deze tweedeling zich tot een tegenstelling. Toen trok de Reformatie in de kringen waar zij nog het krachtigst voortleefde, zich moedeloos en teleurgesteld in zichzelf terug. Toen werd die eigenaardige opvatting van het christelijk leven geboren, die ik kortheidshalve aanduid met de naam piëtisme. Het was een richting die al in de oude kerk en in de Middeleeuwen bestond. Tijdens de Hervorming trad ze het meest radicaal op in de wederdopers. In de zeventiende tot negentiende eeuw nam ze de vorm aan van verschillende godsdienstige bewegingen: independentisme en baptisme, kwakerdom en herrnhutisme, piëtisme en methodisme, reveil en darbisme. Ook nu is het nog een van de voornaamste vormen waarin het christelijk leven zich vertoont.

De tijden zijn wel veranderd! In de Middeleeuwen is de kerk het allesbeheersende. In de zestiende eeuw treedt de kerkhervorming nog zo op de voorgrond der geschiedenis, dat ze alle andere bewegingen min of meer in de schaduw stelt. Maar tegelijk met de hervorming van de kerk hebben andere machten zich geëmancipeerd. En deze machten zijn sindsdien sterker en invloedrijker geworden. Na een korte worsteling in de vorige eeuw zijn zij heel de christenheid gaan overheersen. Er is een nieuwe wereld- en levensbeschouwing opgetreden. Ze gunt aan ieder vrijheid van geloven. Maar zelf is zij los van christendom en kerk en ze probeert deze w veel mogelijk terug te dringen van het openbare naar het particuliere leven. En zo wil ze deze verlagen tot seculiere verschijnselen.

Voor het grootste deel gaat de hedendaagse cultuur dan ook buiten Christendom en kerk om. We staan voor een heel nieuwe orde. Er is een moderne staatsopvatting met een volstrekte neutraliteit. De maatschappij ziet er heel anders uit. De sociale verhoudingen wijzigen sterk. Op wetenschappelijk terrein gaat men uit van heel andere methoden. De wetenschap wordt onafhankelijk geacht. Ze ontkent het bestaan of de kenbaarheid van God. Ze bestrijdt de geloofwaardigheid van de Schrift op ieder punt. Ze stoot de beschouwing van het heelal waarin de aarde en de mens in het middelpunt staan, omver. Ze aanvaardt de wet der evolutie overal en altijd en laat deze beheersend zijn voor psychologie en mensbeschouwing, ethiek en politiek en alle vakken. Aan de theologie gunt ze hooguit nog een plaatsje naast het erf van de wetenschap.

Inderdaad, gering te Schatten zijn de machten niet, die aan christendom, theologie en kerk zo niet het bestaan dan toch zeker de katholiciteit betwisten.

Naar: H. Bavinck, 'De katholiciteit van Christendom en kerk', 1888.

Waar wordt het front gesloten?

De theorieën van Kuiper afgewezen

We zagen in de voorgaande stukjes, hoe de christelijke gereformeerden, die niet meegingen met de Vereniging, diepe bezwaren koesterden tegen de leer van het Verbond van A. Kuiper. We zagen ook, dat de voortdurende waarschuwing tegen ongeestelijke zelfverzekerdheid en tegen een vanzelfsprekendheidsgeloof, hoe gebrekkig misschien gebracht, terecht is geweest. Hier loopt het christelijke gereformeerde protest gelijk op met dat van 'oud-A' binnen de verenigde Gereformeerde Kerken en met dat van K. Schilder en S. Greijdanus in hun strijd tegen de Verbondopvattingen, zoals ze in de jaren dertig vooral aan de Vrije Universiteit werden uitgedragen (G.Ch. Aalders, *Het Verbond Gods*) en in de strijd tegen de leeruitspraken van 1942 e.v.j. Terecht heeft ook iemand als G.C. Berkouwer gezien, dat het K. Schilder in zijn prediking van de wraak van het Verbond ging tegen alle vanzelfsprekendheid, alle automatisme op het Verbondsterrein, ook in de bedéling van het Nieuwe Testament.

Maar bij de Christelijke Gereformeerde Kerk ná 1892 is het eigen accent, dat zij van meetaan, ook kerkelijk, het front sluiten tegenover de Verbondstheorie van Kuiper. Al op hun eerste synode ná de Vereniging spreken zij uit: 'dat de leer omtrent het veronderstellen der wedergeboorte bij de doop geen leer der Christelijke Gereformeerde Kerk noch van Gods Woord is en niemand toegelaten wordt dat te leren', zo informeert ons prof. Van Genderen in de tweede druk van de *Christelijke Encyclopedie*.

Er is hier een verschil met de Gereformeerde Kerken, die de weg van de Vrijmaking zijn gegaan. Hier is Kuiper en zijn zijn leerlingen niet buitengesloten. Integendeel, de confessioneel-gereformeerden zijn in 1942 en volgende jaren buitengesloten, door een Verbondsbeschouwing, die mank ging en die alleenrecht in de kerk opeiste. Toen mislukte (naar de mens gesproken, maar een smalle weg is nog geen doodlopende steeg!) het fascinerende program om met allen samen in gemeenschappelijke verdieping en in dóórgaande reformatie de scholastieke misvormingen te overwinnen en geheel terug te keren tot de eenvoud van de Schrift en van de belijdenis.

De gang van de historie is onderscheiden; 'de positie die verleden ingenomen en de gehoorzaamheid aan de Schrift moet nu beslissend blijken!

De 'ruimte' binnen de Christelijke Gereformeerde Kerk

Het zou onjuist zijn te menen, dat de positie tegenover Kuiper, de anti-positie het enig-kenmerkende van de Christelijke Gereformeerde Kerk ná 1892 is geweest.

Zonder twijfel is het anti-Kuiper-sentiment sterk geweest. Het zal in de praktisch-kerkelijke situatie ook wel aismiddel hebben @&. Maar terecht is (door prof. W. % 't Spijker) opgemerkt, dat in de Christelijke Gereformeerde Kerk van ná 1892 de verschillende 'richtingen', die ná 1834 in de Kerken der Afscheiding zich lieten gelden, te ontwaren bleven, zij het dat de accenten wat anders kwamen te liggen. Het zou daarom onjuist zijn over de onderscheiden 'vleugels' binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken van vandaag alléén maar in kritische zin te spreken. Zeker, er is een zorg-wekkende groeps-mentaliteit, die herhaaldelijk angstig dicht bij de modaliteiten-structuur van de Ned. Hervormde Kerk komt. Dan is de eenheid van het geloof – het @ @B& @ van de gemeenschap der &\$&\$ – verloren. Hoog-

stens zoeken de onderscheiden groepen naar een précair evenwicht, waarin weinig, bitter weinig van de zuiverheid van de Geest is te ontdekken. Maar zelfs in deze jammerlijke misvorming is nog te ontdekken, dat óók de broeders, die in klein getal ná 1892 meenden een afzonderlijke weg te hmten gaan, geworsteld hebben om elkaar vast te houden, – & dat verwacht moet worden van hen, die op de weg van de Scheiding als reformatie van de kerk verder wilden gaan. Maar dat heeft binnen de Christelijke Gereformeerde Kerken daarom óók betekend, dat men van de last van het verleden niet was bevrijd. Het 'neen' tegen Kuiper betekende per se niet het einde van de spanningen, die zo vaak de geschiedenis van de afgescheiden kerken hebben gestempeld!

En hier ligt in het willen aanvaarden van de erfenis der Scheiding tegelijk de oorzaak, dat de Christelijke Gereformeerde Kerken zich wel geconfronteerd móeten weten met de kritische vraag naar de grenzen van de ruimte der kerk. Leedvermaak past hier niemand. Meedenken en meebidden wel. In concreto is die kritische vraag op allerlei manieren te formuleren. Laat ik het au zó m m doen: waarom moest het front zich óók kerkelijk, zo radicaal sluiten tegenover de 'gereformeerde' scholastiek van Kuiper, terwijl tegelijk aan het 'gereformeerde' piëtisme alle ruimte geboden bleef? De vraag wil niet in de richting van sectorarische enghartigheid dringen, maar ze wil trachten ons sámen te ontdekken aan de roeping elkaar te vinden in een wederkeer, die de breedte van de kerk niet verloochent, maar die in haar richting voluit kerkelijk wil zijn: de onderworpenheid alléén aan het Woord van Gods genade.

Laten we de vraag, die we hierboven stelden nóg eens formuleren door nu niet alleen bij die 'gereformeerde' scholastiek een naam in te vullen, nl. die van Abraham Kuiper, maar ook bij dat 'gereformerd' piëtisme een naam te plaatsen, nl. die van de 'oude schrijver' – één van de meest-geliefde in de kringen van het Nederlands piëtisme! – ds. Bernardus Smytegelt, die van 1695 tot 1735 predikant te Middelburg was –, de man van de 155 preken over het 'gekrookte riet'! Dan kunnen we de vraag zó stellen: als er ruimte blijft voor (de invloed van) Smytegelt, kan men dan niet verstaan, dat wij, kerkelijk gereformeerden, de broederhand van Kuiper niet hebben willen weigeren?

Waarom ds. Smytegelt zo nadrukkelijk naar voren gehaald?

Smytegelt op de kansel in Urk

Soms kan & "kleine" kerkgeschiedenis, de plaatselijke kerkgeschiedenis in één keer iets heel duidelijk maken, omdat je dan met concrete mensen krijgt te maken en met hun praktische positie-huizen die vaak meer zeggen dan lange, ingewikkelde betogen.

Zo is er met betrekking tot énézijds het sluiten van het frond en anderzijds het blijven van de last van het verleden veel te leren van de plaatselijke kerkgeschiedenis op het eiland Urk. Hier heek & Christelijke Gereformeerde Kerk sinds 1892 een wel heel bewogen geschiedenis achter de rug. Een typisch 'christelijke gereformeerde' geschiedenis, die is uitgemond op twee Christelijke Gereformeerde Kerken op dat éne kleine eiland. Wie er zich in wil oriënteren kan terecht in het gedenkboekje over '90 jaar geschiedenis van de Christelijke Gereformeerde Kerk 'Eben Haëzer' Urk' onder de titel 1894 – 't Christelijke Karkien – 1984. Maar het gaat ons nu om wat in dat beginjaar 1894 plaats vond. Toen aan Kuiper en zijn scholastiek de mond werd gesnoerd, werd aan Smytegelt en zijn piëtisme graag het woord gegeven! Was in termen van wederkeer naar de Schrift deze winst nu zo groot?

We hopen de volgende keer nog wat op Urk te verwijlen. Er ie in klein bestek veel te leren!

J. Kamphuis

JAARVERSLAG*

van de senaat aan het college van Deputaten-Curatoren over het studiejaar 1991-1992

I Onderwijs

Algemeen

De colleges begonnen op 02-09-1991. Op diezelfde avond vond de opening van het academisch jaar plaats. Bij die gelegenheid sprak prof. Van Bruggen over '... *en Johannes is zijn profeet!!*'. De betekenis van Johannes de Doper voor de **trialoog** tussen Joden, Christenen en Islamieten.

De colleges werden afgesloten op 15-05-1992.

Propaedeuse en theologie

Het onderwijs vond in de voorbije cursus plaats i.o.m. het vastgestelde collegerooster. De Almanak van FQI meldt een overzicht van de behandelde onderwerpen. De colleges werden door de bank genomen goed bezocht. Naast de op het rooster vermelde colleges werden ook enkele privatissima en **werkmiddagen** gegeven, resp. gehouden.

Het nieuwe studieprogramma betrof dit jaar ook het tweede jaar. De nieuwe opzet, o.a. met **clustercolleges** over Canoniek **w** Hermeneutiek, is goed bevallen.

Het **doctoraal-examen** werd 15 keer met succes afgenomen. Van de geslaagde kandidaten vonden 9 intussen de weg naar het **predikantschap**, 1 gaat werken in Hongarije, 2 waren buitenlander (Duitsland, Canada).

De bul voor het (administratieve) **propaedeutisch** examen werd aan 5 geslaagden uitgereikt.

Ter opfrissing van predikanten afgestudeerd in de jaren 1985-1990 werden 3 **terugkomdagen** gehouden. Uit de goede opkomst en de enthousiaste participatie aan de discussies mag worden afgeleid dat ze voorzien in een behoefte.

Vooropleiding

Ook de colleges in de Vooropleiding konden plaatsvinden volgens het rooster. Er waren bij het **begin** 14 studenten, waarvan (voor het eerst) 3 uit Apeldoorn. De onderlinge verhoudingen waren uitstekend.

Na het eerste semester liet 1 student zich uitschrijven.

Het **programma** van de Vooropleiding dat in september start-

te in nieuwe vorm, werd voor het komende jaar bij wijze van proef opnieuw drastisch gewijzigd door het **besluit** de totale **studietijd terug** te brengen tot 'ruim één jaar'. Daarnaast viel ook het besluit dat aankomende studenten niet meer verplicht worden hun deficiënties op het gebied van de **moderne** talen officieel weg te werken. Net als aan andere Universiteiten blijft de eis gelden dat literatuur in deze talen gelezen moet kunnen worden. Van de studenten wordt verwacht dat zij **zelf** eventuele deficiënties wegwerken. Deze wijzigingen werden genomen om aan de bezwaren die vanuit het Middelbaar Onderwijs geuit werden t.a.v. de onaantrekkelijk lange **vooropleidingstijd**, **tegen** te komen. Dat 11 adspirant-studenten zich meldden tekent het **goede** onthaal, temeer indien **bedacht** wordt dat dit nieuwe programma al in juni van start ging, toen de meesten nog maar koud de VWO-banken hadden verlaten!

Voor het protentamen Grieks slaagden 8 **kandidaten**, voor het protentamen Latijn 5. Deze tentamens werden bijgevoerd door een afgevaardigde uit **Apeldoorn** waar het **hun** studenten betrof.

Studieprogramma en -doorlichting

Aan de vernieuwing van het studieprogramma wordt gestaag gewerkt. Dit jaar viel het tweede jaar in de prijzen, terwijl de regelingen voor het derde jaar afgerond zijn en in de Studiegids II verschijnen. Dit jaar zal de **Studiegids** voor het oude studieprogramma (programma 1975) voor het laatst gedrukt worden.

Z Onderzoek

Publikaties

In de **Almanak** FQI 1992 is een lijst opgenomen van de publikatie-arbeid van de docenten. Graag verwijzen we u daarnaar.

AIO/wetenschappelijk assistent

De commissies m.b.t. de AIO-regeling zagen nog geen kans met definitieve voorstellen te **komen**. Wel zal student S.H. Srnit aangesteld worden als wetenschappelijk assistent. Hij heeft een studieproject o.l.v. prof. Douma en prof. Veling op zich genomen, dat hopelijk ook zal resulteren in een **promotie**.

Specialisaties

De specialisatieverdeling per 31-08-1992 is als volgt: **T**otaal: 67, waarvan **O**T: 11; **N**T: 5; **D**ogmatiek: 19; **E**thiek: 7; **S**ymboliek: 1; **E**cclésiologie I: 1; **E**cclésiologie II: 7; **A**mbtelijke Vakken: 12; **M**issiologie: 4.

Promotiestudenten

Per 31-08-1992 staan 15 promotie-studenten ingeschreven, als volgt verdeeld **O**T: 2; **N**T: 1; **D**ogmatiek: 5; **E**thiek 2; **E**cclésiologie: 1; **A**mbtelijke Vakken: 4.

Promotie

Op 07-02-1992 vond de promotie plaats van J.G. Byun. Zijn proefschrift was getiteld *The Holy Spirit was not yet. A Study on the Relationship between the Coming of the Holy Spirit and the Glorification of Jesus according to John 7 : 39*. De promotor was prof. Van Bruggen. Het internationaal karakter van deze promotie van een Koreaans student werd nog eens onderstreept doordat prof. dr. B.M. Lee van het Theologisch Seminary in Busan, Korea, deelnam aan de oppositie.

3 Bibliotheek

Na lange voorbereidingstijd heeft nu ook de automatisering daadwerkelijk toegeslagen in de bibliotheek. Onder leiding van drs. Harmany zijn de dames Van Eck, Hakkers, De Stigter en De Roos volop en deskundig bezig met de invoering van het bestand. M.i.v. 01-08-1992 heeft mw. De Roos ontslag genomen. Baar plaats werd voor 3 middagen per week ingenomen door mw. Van de Geest, de bureau-assistente. Eind juni werd de senaat in een excursie duidelijk gemaakt hoe een en ander in zijn werk gaat. De automatisering is gevorderd tot en met de letter E. Nieuwe aanwinsten 'verdwijnen' direct in de computer... De invoer verloopt tot nu toe voorspoedig. Het ingediende ontslag van mw. Koops per 01-09-1992 is een tegenvaller. Inmiddels heeft de benoeming van een opvolgster plaatsgevonden.

De overige werkzaamheden van de bibliotheek verliepen als vanouds.

4 Personeel Docerend

Het aantal docerenden liep dit jaar op tot 17, waarvan 7 gewone hoogleraren, 2 buitengewone (waarvan 1 deeltijds), 6 universitaire docenten (waarvan 3 deeltijds) en 2 docenten (deeltijds) aan de vooropleiding. Met dankbaarheid mag gemeld worden dat, behoudens een enkele ziektemelding, alle docenten in volle gezondheid hun werk konden doen.

Drs. Rittersma dient binnenkort een langverwachte rugoperatie te ondergaan. I.v.m. de daaropvolgende rustperiode is drs. Ph. Roorda, Zuidhorn, bereid gevonden zijn werk aan de vooropleiding waar te nemen.

Ter vervanging van drs. Kwakkel heeft mw. drs. M.A. Blok-Sytsma me? plezier en tot aller tevredenheid Hebreuws gedoceerd in de propaedeuse en in het 1e jaar

theologie.

Prof. dr. J. Faber uit Hamilton verving in collegeblok A prof. Kamphuis met de hem eigen **zwier**, gloed en verve. Tot veler genoegen, niet in 't minst ook dat van hem zelf. Naast deze gastdocenten traden voor kleinere onderdelen ook andere docenten als gast op. Dat waren deskundigen zowel van binnen als van buiten de Gereformeerde Kerken. Het betrof gastcolleges t.b.v. de **Ethiek**, **Filosofie** en **Ambtelijke Vakken**.

Een verschuiving in het docentenbestand trad op toen, i.v.m. o.a. veranderingen aan de PABO in Zwolle, de gelegenheid zich voordeed om dhr. M.E. Hoekzema tot voltijs UD-er voor te dragen. Die voordracht werd door dhr. Hoekzema positief aanvaard. Hoewel uiteraard de Synode te Ormen beslist over de definitieve benoeming, zal dhr. Hoekzema vanaf het komende studiejaar als voltijs docent optreden.

Op 27-03-1992 werd feestelijk aandacht gegeven aan het 25-jarig ambtsjubileum van prof. Van Bruggen: een receptie 's middags in de Aula en een feestelijke avond voor de Universiteitsgemeenschap 's avonds.

Op 28-04-1992 werd het dagelijks levenspatroon opnieuw doorkruist met festiviteiten. 's Middags mochten wij ten stadhuis getuige zijn dat prof. Trimp, benoemd tot Ridder in de orde van de Nederlandse Leeuw, de versierselen opgespeld kreeg door burgemeester Kleemans. Dat zulks in ste van met het zwaard met ene veiligheids-speld geschiedde wijst niet zozeer het niveau van de staatskas aan dan wel het serieus nemen van de toemende veiligheidsvoorschriften op de werkvloer. Het behaagde ridder en jonkvrouw Trimp daarna in de Aula te verschijnen om te midden van glazengekletter deze eervolle gebeurtenis feestelijk te onderstrepen.

Niet-docerend

Met dankbaarheid vermelden wij de inzet en werkzaamheden van mw. Breteler op de pedellerie, dhr. Riedstra op de administratie, mw. Van de Geest als assistente op beide bureaus, dhr. Hartman als onderhoudsfunctionaris en mw. Bartels voor de cleaningservice. Mw. Van de Geest was genoopt enige tijd haar werk te onderbreken. We zijn blij haar momenteel weer gezond en wel in onze kring te zien.

S Studenten

Voltijs

Aantal	per 01-09-1991: 131 (+ 4 auditores)
Verdeling	
Vooropleiding 1e jaar	: 6
Vooropleiding 2e jaar	: 5
Propaedeuse	: 4
Tweede jaar	: 6
Derde jaar	: 5
Vierde jaar	: 12
Parkeerders	: 12
Vijfde jaar	: 26
Zesde en hoger	: 45 (+ 4 auditores)

Wijzigingen door in- en uitschrijving

Wegens doctorale examens werden 9 studenten (+ 4 **auditors**) uitgeschreven. Daarnaast 1 student in de vooropleiding, 1 in de **semi-doctorale** fase en 2 studenten in de **doctoraalfase**.

Er vonden 20 inschrijvingen plaats. In de vooropleiding: 12; in de **propaedeuse**: 8. Daarnaast werden wegens het bereiken van de maximale studietijd 5 studenten ingeschreven als auditor. Wegens het **niet-behalen** van het VWO-diploma werd 1 inschrijving niet geëffectueerd.

Bij de inschrijvingen werd de vorig jaar ingevoerde **procedure** gevolgd.

Aantal	per 01-09-1992	: 138 (+ 1 auditor)
Verdeling	Vooropleiding	: 17 (12 nieuw)
	Propaedeuse	: 13 (8 nieuw)
	Tweede jaar	: 4
	Derde jaar	: 6
	Vierde jaar	: 15
	Parkeerders	: 5
	Vijfde jaar	: 14 (incl. 8 ex-park.)
	Zesde en hoger	: 64 (+ 1 auditor)

Deeltijd/administratieve inschrijving

Aan het **begin** van het jaar stonden 17 **studenten** voor **deeltijd-studie** ingeschreven. In de **loop** van het jaar werden nog eens 3 studenten **ingeschreven**; 2 studenten **werden** uitgeschreven na het **behalen** van het doctorale examen en 4 **wegens** het **beëindigen** van de studie. Per 31-08-1992 stonden 14 deeltijd-studenten ingeschreven. Gedurende het studiejaar of een deel **daarvan** stonden 7 studenten administratief ingeschreven voor een 2e inschrijving of als contractant resp. **extraneus**.

]

Buitenlandse studenten

Apart **vermelden** wij **graag** de afdeling buitenlandse studenten. Per 01-09-1992 stonden 7 **buitenlanders** ingeschreven, waarvan 1 **voor** voltijdstudie, 5 voor deeltijd-studie en 1 als contractant. Daarnaast **zijn** 2 **buitenlanders** bezig met de promotiestudie en bereiden 2 **een** promotie **voor**. Onder de **buitenlanders** bevond zich **hr. Kélemen Attila**, docent Ambtelijke Vakken van de Theologische Universiteit te Cluj, Roemenië, en **hr. S. Gáal** en **mw. E. Gáal-Victor** uit Debrecen, Hongarije. **Dhr. Kélemen** **vertrok** na voltooiing van **zijn** studieprogramma in januari 1992, terwijl de studenten **Gáal** in juli huiswaarts keerden.

Er is een **uniforme aanmeldingsdatum** vastgesteld per 1 februari van elk jaar, **zodat** vanuit een **totaal-overzicht** besloten kan worden wie per 1 **september** daaropvolgend kan worden ingeschreven. Daardoor kan ook de aspirant-student zich tijdig gaan **prepareren** op de Nederlandse taal.

contact **docenten/studenten**

Wij verheugen ons in een **goede** verstandhouding met de studenten. De officiële contacten **lopen** via de **Faculteitscommissie**, die bijv. ook continue betrokken is bij de wijzigingen in het studieprogramma. De **officiële** contacten, al dan niet georganiseerd, **lopen o.a.** via de wandelgangen, de **z.g.** bar-avonden met de **docenten** en via **CORNU**. Vaak wordt genoten van deze omgang buiten de officiële college-uren om. Soms geeft het aanleiding tot zorg, **extra** aandacht en diepergaand contact. Bezorgde stemmen klinken van tijd tot tijd op om ook andere vormen **van** nadere contactoefening te organiseren. Dit punt is meegegeven aan de commissie **studie-doorlichting**.

Via het mentoraat worden de **studenten** persoonlijk begeleid in hun **studie**. Daarbij kan specifieke hulp geboden worden in geval van moeite. Die zijn soms zo groot dat (tijdelijk) gestopt moet worden met de studie, al of niet vergezeld van het advies om van hulp van deskundigen in te roepen.

Naast de kerkdiensten zijn de weekopeningen steeds **weer** trefpunten, waar student en docent door **Schriftlezing**, -overdenking, geestelijk lied en **gebed** **nog** **weer** **extra** aan elkaar verbonden worden in de gemeenschap van het ware geloof.

6 Organisatie

Bureau, administratie etc.

De werkzaamheden op de pedellierie, de administratie en kopieer- en offsetafdeling leverden als vanouds het **organisatorisch** draagvlak van het onderwijs aan de Universiteit. Er werd een gedeeltelijke herschikking van de personele **bezetting** toegepast t.a.v. van tijd, plaats en **activiteit**.

Ruimte

Tot **nog** toe voldeed de aanwezige **ruimte** aan de **behoefte** voor colleges en als **werkkamers** voor de **docenten**. **Op** nieuw werd vastgesteld dat de ruimte voor de **vooropleiding** minimaal is. Door de automatiseringswerkzaamheden in de bibliotheek is één kamer **minder** beschikbaar als werkkamer voor de docenten.

Vergaderingen

De senaat vergaderde **16** **keer**, meestal op de **vrijdagmiddag**. Daarvan gaven 12 aandacht aan **bestuurlijke** zaken; 4 werden **gebruikt** ter bespreking van bijzondere thema's (t.w. Schriftgezag en **opvolging** prof. Ohmann). De 'zomercommissie' vergaderde éénmaal.

Daarnaast waren wij als **senaat éénmaal** te gast in 'Apeldoorn', op 24-10-1991.

Bestuurlijke herstructurering

De **senaat** was een en andermaal in de gelegenheid **mee** te **denken** over de **herstructurering** van het bestuur van de Universiteit. Met u wordt gehoopt dat de voorgestelde plannen **een** goed onthaal vinden op de komende GS.

7 Externe relaties

Externe relaties in Nederland

Schooldag

De Schooldag werd op 25 september gehouden en stemde met z'n 7000 bezoekers opnieuw tot dankbaarheid.

Deputaten ad art 19 KO

Het contact met Deputaten ad art 19 KO wordt goed onderhouden, o.a. door de vertegenwoordiging via prof. Meijer.

Voorlichtingsdag

Op 19 oktober werd de jaarlijkse voorlichtingsdag gehouden. Er melden zich 27 belangstellenden al of niet met hun ouders. De ontmoeting van Universiteiten mogelijke kandidaat-studenten verliep in goede banen.

Ouderdag

Een tweejaarlijkse gebeurtenis is de 'Ouderdag', die nu gehouden werd op 4 april t.b.v. de ouders van de 1e en 2e jaars studenten. Er was een goede opkomst van de ouders, waarvan sommigen zich kennelijk niet lieten tegenhouden door de gehuwde status van zoonlief. Door prof. Douma werd gesproken over de achtergronden van de wijzigingen van het studieprogramma. De studenten zelf verzorgden met lichtbeelden en 'geluid' een actuele en adequate weerspiegeling van het studentenleven. De reacties van alle kanten waren uitermate positief.

Voorlichting op scholen voor VWO en basisscholen

Als gevolg van het overleg met de decanen van de gereformeerde scholen voor VWO (Groningen, Zwolle, Amersfoort en Rotterdam) werd namens de Universiteit voorlichting 'ter plaatse' gegeven, t.w. door prof. Van Bruggen in Amersfoort, prof. Van der Pol in Rotterdam en stud. Griffioen in Zwolle. De rapporten van de drie gehouden 'campagnes' waren positief. Reden waarom de senaat ook voor volgende jaren, mogelijk om het jaar, deze nieuwe vorm zou willen hanteren.

Ten gerieve van de voorlichting op de middelbare scholen – en uiteraard ook breder – heeft op initiatief van prof. Te Velde stud. Antuna een vlot en modern geschreven verhaal geleverd over 'Studeren in Kampen'. Exemplaren daarvan worden desgevraagd ter beschikking gesteld aan de VWO-scholen.

Ander voorlichtingsmateriaal is nu aanwezig via de door het GPC te Wezep opgestelde lesbrief voor de basisscholen 'Ook voor dominee moet je leren'. De lesbrief met aanverwante artikelen (o.a. bouwplaat) werd op 4 september op feestelijke wijze gepresenteerd in de Aula. Gehoopt mag worden dat juist ook door dergelijk materiaal de jonge kerkjeugd al vroeg 'Kampen' leert kennen, waardoor (mogelijk later) opgeworpen hindernissen voor theologie-studie met groter gemak worden 'genomen' dan nu.

Contacten met andere Universiteiten

De bestaande, meest alleen maar schriftelijke, contacten met andere Universiteiten verlopen goed. Via de proff. Douma en Veling blijft de senaat als waarnemer participeren in het Discipline-Overlegorgaan Godgeleerdheid (DGO) van de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU).

Contact met de Theologische Universiteit te Apeldoorn

Wij meldden reeds de vergadering met 'Apeldoorn', zie 6.3.

Contact met de overheid

De contacten met de overheid bleven beperkt tot het vertegenwoordigen van de TUK door rector en secretaris op de nieuwjaarsreceptie van de Commissaris van de Koninkrijn in de Provincie Overijssel te Zwolle.

Externe relaties buiten Nederland

Korea

I.v.m. de promotie van dr. Byun was prof. dr. B.M. Lee van het Theological Seminary te Pusan enige tijd in Nederland. De senaat had een hartelijk gesprek met hem op 9 februari met de hoop tot regelmatigere contactoefening en het uitwisselen van onderwijsverbeteringen en studieresultaten te komen. Vanuit Korea werd de suggestie gedaan om van tijd tot tijd docenten de gelegenheid te bieden aan de andere instelling enkele weken te verblijven c.q. te doceren. Op deze suggestie werd positief gereageerd.

Na overleg is er van BBK de toezegging om voor de reiskosten garant te staan. Huisvesting in Kampen en Pusan kan zonder extra kosten worden geregeld.

Frankrijk

De contacten met Aix-en-Provence werden dit jaar weer extra aangehaald. Wiet alleen doordat stud. K.D. Smit daar een jaar ging studeren, maar ook doordat Aix zich in Nederland presenteerde. Dat gebeurde eerst op 28 april toen het studentenkoor in samenwerking met de Cantorij in de Burgwalkerk een concert ten beste gaf t.b.v. de Kamper bevolking, dat goed in de smaak viel. Dat gebeurde nog intensiever tijdens een bezoek van een veertigtal studenten aan de Universiteit en de bibliotheek. Tijdens die gelegenheid hield prof. Thienpont een lezing over muziek aan de opleiding in Aix, gekoppeld aan een indrukwekkend verhaal over zijn levensgeschiedenis vanuit de rooms-katholieke kerk, via de 'evangelische' weg naar de gereformeerde belijdenis.

Engeland

De studie van stud. J.H. Smit leverde een incidenteel academisch contact op met de Universiteit te Oxford.

Hongarije

De relaties met Hongarije blijven warm. Daartoe zij met ere de naam van dhr. J.J.A. Colijn genoemd. Hij heeft in

89-90 in Debrecen gestudeerd en zorgt dat de banden tussen de Theologische Academie aldaar en de

Universiteit in Kampen goed blijven. Hij zorgde mee voor de opvang van de Hongaarse studenten en regelde een ontmoeting met ds. Saba Daniel op 30 maart. Deze hield een lezing over de turbulente ontwikkelingen van de evangelisatie-werkzaamheden in Oost-Europa, waarbij ms. de waag naar de gereformeerde inspanning na aan het hart werd gelegd. Drs. Colijn heeft intussen een vierjarig werkproject aan de Theologische Academie in Debrecen aangenomen. Prof. Douma bood een helpende hand in de tot standkoming van dat project.

Inmiddels heeft Debrecen een tegenbezoek aangeboden aan Kampen n.a.v. hun bezoek in 1991. Dat zal plaatsvinden in oktober 1992, waarbij prof. Douma en drs. Haak gevraagd werden enkele colleges te verzorgen.

Tot slot

Een studiejaar is weer voorbij. We zijn dankbaar dat de Here ons ruime gelegenheid gaf om ongestoord ons werk aan de Universiteit te verrichten. We bidden dat Hij het geschenk van de Universiteit wil blijven gebruiken als middel ten dienste van de kerken die Christus Zich in deze wereld vergadert.

28 augustus 1992.

Voor de senaat,

M. te Velde, rector
C.J. Haak, secretaris

* Voor publikatie op enkele punten verkort.

PERSVERSLAG

van de vergadering van de deputaten-curatoren van de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken, gehouden op maandag 7 sept. 1992 te Kampen

1. De vergadering wordt op christelijke wijze geopend door de president-curator, ds. C.J. Smelik.
2. In het openingswoord wordt gememoreerd dat docent M.J. Rittersma een operatie heeft ondergaan, waardoor hij nog enige tijd zijn werkzaamheden zal moeten onderbreken. Dankbaar wordt geconstateerd dat de Here aan de andere docenten kracht geeft het werk weer op te vatten.
3. In het kader van de jaarlijkse verkiezing wordt het dienstdoende moderamen herkozen.
4. De jaarlijkse bezoeken aan alle docenten, gebracht in opdracht van de vergadering van 4 juni jl., worden gerapporteerd.
5. Het bezoek aan de college's in het komende cursusjaar wordt geregeld.
6. De agenda van de vergadering van deputaten-curatoren en die waarin de hoogleraren worden vertegenwoordigd door de rector en de secretaris van de senaat, werd vastgesteld.
7. Op grond van de studie van de daarvoor ingestelde commissie blijkt het niet wel mogelijk te zijn te komen tot een algemeen beleid voor het aanstellen van aio's (assistenten in opleiding), gezien het incidentele daarvan aan onze universiteit. Het moderamen krijgt de bevoegdheid, na ontvangst van de notitie hierover, de commissie onder dank te dechargeren.
8. Op voordracht van de senaat wordt besloten drs. J.H. Smit per 1 okt. 1992 te benoemen tot wetenschappelijk-assistent van de docenten J. Douma en K. Veling @brendende de periode van drie jaar in h8.* van een h8en te starten onderzoeksproject.
9. De senaat is bezig zich te bezinnen op de wenselijkheid en de mogelijkheid van een eigen beleid t.a.v. de studie van buitenlandse studenten in Kampen en de verdere contacten met het buitenland. Curatoren verwachten in deze het advies van de senaat.
10. De commissie-'bestuurlijke organisatie van de universiteit' biedt een aanvullende nota aan; na brede bespreking wordt deze, onder dank aan de commissie, aangevaard. Op basis van dit rapport zal de vergadering voorstellen formuleren, die zullen dienen op de komende generale synode.
11. Van het jaarverslag van de senaat over het studiejaar 1991-1992 wordt met dankbaarheid kennis genomen.
12. Prof. dr. J. Douma, bibliothecaris, presenteert het bi-

VAN RIETSCHOTEN		
BOEKHANDEL	KANTOORVAKHANDEL	KANTOORINRICHTING
Boekhandel	Keizerswaard 8, Rotterdam	Tel. 010-4820488
Kantoorvakhandel	Keizerswaard 73	Tel. 010-4821365
Kantoorinrichting	Gebroeken Meeldijk 123, Barendrecht	Tel. 01806-19744
Faxnr. 010-4793699, Rotterdam	Faxnr. 01806-21165, Barendrecht	

bibliotheekverslag 1991/1992 over de periode 1 juni 1991 t/m 31 mei 1992. Het blijkt noodzakelijk te zijn, dat er, zal de bibliotheek kwalitatief blijven, meer financiële ruimte komt voor de aanschaf van boeken en tijdschriften. Deze ruimte blijkt bij vergelijking van de aanschafsprijzen van boeken in de loop der jaren, praktisch steeds kleiner te zijn geworden: boeken zijn in de laatste tien jaren ongeveer tweeëneenhalf maal zo duur geworden. De bibliothecaris zal zich op maatregelen bezinnen en daarbij ook overleg plegen met het Damescomité dat geld inzamelt voor de bibliotheek.

13. Het rapport van deputaten-curatoren van de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland, bestemd voor de generale synode 1993, wordt in eerste versie vastgesteld.

14. De vergadering bewilligt in een bescheiden financiële bijdrage ten gunste van een tegenbezoek dat een aantal docenten en studenten hoopt te brengen aan de Theologische Academie van Debrecen (Hongarije).

15. Deputaten-financieel delen mee dat de universiteit in het afgelopen jaar f 89.904,- aan legaten heeft ontvangen. Met grote dankbaarheid wordt hiervan kennis genomen.

16. De volgende vergadering wordt DV gehouden op 8 okt. a.s. te Kampen te 14.00 uur.

17. De vergadering wordt gesloten.

A. Kamer
assessor

ds. G. van den Brink
ds. H.J. van der Kwast

Een kerk ging stuk

Relaas van de breuk die optrad binnen de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in de jaren 1967-1974

245 pagina's, f 39,75

Verkrijgbaar bij de boekhandel.
Een uitgave van

Buijten & Schipperheijn

Valkenburgerstraat 106, 1011 NA
Amsterdam, tel. (020) 623 66 12

BOEKBESPREKING

LEESBRIL OF TOVERSTAF

Hoe lezen we de bijbel? Elke bijbellezer heeft bewust of onbewust met die vraag te maken. De kerkganger die naar de preek luistert, de krantelezer die zijn standpunt wil bepalen in maatschappelijke vraagstukken, de televisiekijker die in contact komt met andere culturen, waar de bijbel weer anders funktioneert dan bij ons in West-Europa, enzovoort. Over onze manier van omgaan met de bijbel schreef dr. A. Noordegraaf een handzaam boekje in de Reformatie Reeks, waarin hij de zogenaamde hermeneutiek van de bijbel behandelt. Dit gold vanouds binnen de theologie als het vak dat een aantal regels probeerde te stellen voor een goede uitleg van de bijbel.

In de laatste twee eeuwen is echter een verschuiving waar te nemen in de invulling van het begrip 'hermeneutiek'. Was vroeger de tekst zelf het uitgangspunt voor de uitleg, tegenwoordig is men geneigd veel meer waarde te hechten aan de positie van de lezer. Noordegraaf ontleende de titel van zijn boekje aan een sprekend beeld van prof. J. van Bruggen: Hermeneutiek dient dan niet meer als een leesbril om lezers te helpen zodat zij zien gaan wat er staat, maar hermeneutiek lijkt op een toverstaf om het dode tot beweging en tot leven te brengen (p. 21). Een in dit verband veelzeggende titel als Schriftbeginselen ter Schriftverklaring van S. Greijdanus (wel genoemd in de tekst maar waarom eigenlijk niet in de literatuurlijst?) lijkt tegenwoordig volstrekt achterhaald.

Noordegraaf ziet in de moderne hermeneutiek een belangrijke uitdaging voor de Gereformeerde theologie. Het probleem ligt volgens hem niet in het gebruik van literaire en historische methoden om de tekst te ontleiden op zichzelf, maar in de vooronderstellingen waarmee die methoden worden gehanteerd. Het maakt verschil of men de tekst benadert vanuit een eerbiedige luisterhouding of vanuit een vooropgezette mening. 'Een kritisch onderzoek naar de inhoud van een bijbelpassage behoeft niet te betekenen een onderzoek waarin we het gezag van de boodschap onderwerpen aan onze heersende, tijdgebonden meningen, maar is voor alles een onderzoek naar de taalkundige, literaire en historische vragen die een bijbeltekst of -pericoop zelf stelt' (p. 27).

Zo noemt hij in één adem het tekstkritisch onderzoek, het literair-kritisch onderzoek, de vormkritiek, het redactie-historisch onderzoek en het godsdiensthistorisch onderzoek elk op hun eigen manier van groot belang voor het verstaan van de Schrift. Volgens Noordegraaf kan ook binnen een Gereformeerde schriftvisie dankbaar en kri-

"Wij dromen van een kerk die waarachtig gereformeerd is én waarachtig katholiek. Beter gezegd: van een kerk die waarachtig gereformeerd is en dáár-om waarachtig katholiek (zoals het altijd is geweest)." (pag. 228)

tisch gebruik worden gemaakt van de verschillende methoden die in de bijbelwetenschap gehanteerd worden. Het probleem ligt immers naar zijn mening niet zozeer in het gebruik van dergelijke methoden op zichzelf, maar in de vooronderstellingen waarmee ze worden gehanteerd. Het verkeerde gebruik heft het goede gebruik niet op.

Op dit punt laat de schrijver eerlijk gezegd wel een aantal belangrijke vragen open. Zelf ziet hij terecht al hoege-naamd geen ruimte meer voor het historisch-kritisch onderzoek in eigenlijke zin, omdat dit gewoonlijk gebeurt vanuit een bepaalde skepsis ten aanzien van de betrouwbaarheid van de bijbelse overlevering. Maar is het wel terecht wanneer verder de tekstkritiek op één lijn wordt gesteld met literaire en andere vormen van kritiek? Het getuigt van respect voor de bijbel om de meest betrouwbare tekst nauwkeurig te willen vaststellen. Maar is het eveneens uit respect voor de bijbel als wordt gezocht naar schriftelijke bronnen achter de tekst of naar de ~~~nele vormgeving van de ~~~f i het gebruik van dergelijke methoden onlosmakelijk verbonden met een kritische bijbelopvatting? In dat geval kunnen we onze energie beter besteden aan de vraag-wat de tekst in zijn huidige vorm zeggen wil.

Na de moderne hermeneutische inzichten van kritisch commentaar te hebben voorzien, maakt Noordegraaf in zijn boekje tenslotte duidelijk dat Gods Woord te allen tijde een helder licht op ons levenspad laat schijnen. Ook na al die eeuwen die de huidige bijbellezers scheiden van de bijbelschrijvers. In het spanningsveld trissen tekst en situatie, van Woord en werkelijkheid, is de heilige Geest de grote en deskundige Vertolker. Naar de belofte van Christus is de Geest het immers die tot de volk waarheid leidt (Joh. 14,26; 15,12-15). Door die belofte hebben Christus' apostelen het Nieuwe Testament kunnen schrijven, in de lijn van diezelfde belofte kan Christus' gemeente de bijbel gelovig lezen. Laat onder andere dit boekje daarbij een verhelderende leesbril zijn!

P.H.R. van Houwelingen

N.a.v.: A. Noordegraaf, *Leesbril of toverstaf. Over het verstaan en vertolken van de Bijbel*. Uitg. Kok Voorhoeve, Kampen (Reformatie Reeks). Omvang 61 pagina's; prijs f 17,50.

De synodaal Gereformeerde Kerken: tastend op zoek naar nieuwe wegen

Dominee H.C. Endedik publiceert over een eeuw geschiedenis van *De Gereformeerde Kerken in Nederland*. In 1990 verscheen deel 1 over de periode 1892-1936. In het *Woord vooraf* stelde hij de vraag:

Hebben de Gereformeerde Kerken in Nederland nog toekomst? En zo ja, tot hoever strekt die toekomst zich uit? Toegegeven, ze zullen de 21ste eeuw wel halen (per slot van rekening staat die al aan de voordeur te wachten om binnengelaten te worden). Maar zal in die eeuw dan iemand de laatste zijn om het licht uit te doen?

Pessimistische vragen? Ook spannende vragen, vindt Endedik.

Want al het licht hier wordt gedoofd; waar gaat het dan branden? Spannende vragen: voor iedereen die in ons Nederlandse wereldje de kerk ter harte gaat. Maar vooral voor iedereen die zich toch aan de GKN 'verslingerd' weet; voor wie die kerk méér is dan een evangelisch dak boven het hoofd; toch ook de gemeenschap waarin bij of zij de naam van de Heer heeft leren spellen.

(...)

Of de GKN nog toekomst hebben, is een angstige en een spannende vraag. Maar het verleden van onze kerken is niet minder spannend, want ontroerend, boeiend, aanstootgevend, verrassend...

Binnenkort verschijnt bij uitgeverij Kok het tweede deel, over de jaren 1936 tot 1975. Hierin – zo lezen wij in *Kerkinformatie* van september 1992 –

schrijft hij over de jaren van 1945 tot 1961, waarin tegenstellingen tussen conservatieven en progressieven zichtbaar worden. Ook is dit de tijd waarin veel aandacht is voor ethische kwesties. Het synode-rapport 'Stand van het geestelijk leven' (1959) speelde hierin een belangrijke rol. De periode 1961-1975 belicht de eerste tekenen van de grote veranderingen binnen de GKN: door sommigen benoemd als 'afval', door anderen als 'omwenteling'.

Over het veranderend getij in de jaren zestig schrijft Endedik: 'Men wist zich in die tijd nog wel verbonden met *het* gereformeerde verleden, maar tegelijkertijd was men tastend op zoek naar nieuwe wegen en mogelijkheden die niet altijd in het verlengde behoefden te liggen van wat de vaders ons als gereformeerde erfenis hadden nagelaten. Een kritische beoordeling van dat verleden zal nimmer mogen ontbreken en aan een dergelijke beoordeling had het in de loop der jaren wel eens geschoort. Dat men al van "perspectiefverkorting" sprake was, lag voor de hand. Rekende de gehele samenleving toentertijd al niet radicaal met dat verleden af, omdat de toekomst reeds begonnen was? Vanzelfsprekend gevolg daarvan was een grote onzekerheid, maar dat verbaasde in die dagen bijna niemand'.

(...)

De uniforme levensovertuiging had zijn tijd gehad. Die was p-baseerd op het getuigenis der Schrift(en der vadersen), de her-

kenbare **gereformeerde** zede en het bijna **onverwoestbare** gereformeerde **activisme en intellectualisme**, met alle **fraaie en minder fraaie** gevolgen van dien. 'Het **slijtageproces** zette in, van buitenaf **geïnitieerd** door veralgemenisering, individualisering, en allerlei andere **maatschappelijke** oorzaken; van binnenuit door een **tekort aan persoonlijke** beleving van het heil in Christus Jezus, een verschaald **gebedsleven**, een **geformaliseerde omgang** met de Schrift. Dat **slijtageproces**, pijnlijk voor een ieder die zich toch **zo nauw** met die Gereformeerde Kerken **vertrouwd wist**, **momt nu eenmaal zijn tijd** hebben', schrijft Endeldijja.

Desondanks is zijn conclusie:

'Ondanks ingrijpende veranderingen binnen de **Gereformeerde Kerken in Nederland**, ingezet in de jaren zestig, is er binnen deze kerken merkwaardigerwijs geen spiritueel vacuüm ontstaan. De **belofte** & de Geest niet van de **kerk** zal **wijken** bleek **geen** loos Schriftwoord. Nieuwe **vormen van spiritualiteit** dienden zich **aan**. Deze zijn echter niet exclusief gereformeerd te noemen.'

Een beetje stuurloos

Dit optimisme wordt niet zo gedeeld door professor **Runia**. In Trouw van 18 september 1992 publiceerde **Ruud van Haastrecht** een interview met hem. De interviewer vraagt, of de Gereformeerde Kerken nu **ten prooi** gevallen zijn aan de sloophamer van de secularisatie. Runia vindt dat te somber:

En somber gestemd is hij niet, over **Kampen** niet, over de gereformeerde kerken niet, over de theologische universiteit niet, en over de toekomst van het christendom in West-Europa niet. Hij wijst op de 'goede en gezonde structuur' van de **gereformeerde kerken**, op de **honderdduizenden kerkleden** die nog **elke zondag** trouw naar de **kerk** gaan. 'Misschien denk jij een beetje te **Amsterdams**. Maar er is niet **alleen & grote stad** in Nederland. **Er zit** nog een geweldig potentieel in onze kerken.'

Toch is niet alles goud wat er blinkt, zegt hij elders in het gesprek. 'Ik denk dat we te open geworden zijn. **Da** lijkt mij wel duidelijk. Want we zijn **natuurlijk** een beetje **stuurloos** geworden in bepaalde opzichten. **Men** weet **nauwelijks** hoe het **allemaal** verder moet.'

Hij **veroordeelt het opengaan** van het gesloten bolwerk van de gereformeerde kerken niet. Die opening naar de 'wereld', de **cultuur**, was niet te vermijden. Het hing in de lucht, in de kerk en in heel de Westeuropese samenleving. 'Het is **natuurlijk** niet voor niets dat in dezelfde periode de **rooms-katholieke kerk** hier ook **een open kerk begon** te worden. In diezelfde periode, in die jaren **zestig**, hebben we het Tweede **Vaticaanse Concilie gehad**, waar door toedoen van paus **Johannes XXIII** opeens **alle deuren en ramen** van de r.-k. kerk opengingen. Dan kan je wel zeggen dat **dat** nooit had mogen **gebeuren**, maar dat is **natuurlijk** **napraten**. Dat hebben die mensen in de grootste oprechtheid **gedaan**. Ze dachten van: we kunnen niet **meer** in die beslotenheid leven waarin we altijd geleefd hebben.'

Daarbij komt, wie gereformeerd van lijf en oecumenisch van leden was, kon ook niet anders, zegt hij. De **toenaderingspogingen** tot de vrijgemaakten, die zich in 1944 hadden **afgescheiden**, stuitten voortdurend op **een** afwijzende houding. De christelijke gereformeerden **bekeken** de ontwikkelingen in de gereformeer-

de kerken met de grootste argwaan. **Alleen** de hervormde kerk bleef over als oecumenische partner, een grote kerk, **een** kerk die open was naar de samenleving.

Maar de opening naar de 'wereld' hoe **onvermijdelijk ook** voor wie de oecumenische opdracht **serius** nam, is volgens Runia wel te verdoorgesloten. 'We hebben teveel dingen in de **loop der jaren** op losse schroeven gezet.' Dat geldt **allereerst** voor de hermeneutiek. Het is waar, erkent Runia, het **historisch-kritisch Bijbelonderzoek** heeft terechte kanttekeningen geplaatst bij de te 'simplistische' manier waarop vroeger de Bijbel gelezen werd. 'Toch denk ik dat je **niet** te gauw moet opgeven dat die Bijbel op de een of andere manier – en op **welke** manier dat zul je **nooit** helemaal precies uit kunnen plussen – Gods Woord aan ons is. En dan krijg ik **moeite** **wanneer** ik in theologische werken krijg te lezen dat er allerlei **verschillende** lagen in de Bijbel zitten. Dat vind je bij Berkhof in zijn **Christelijk geloof**: primaire, secundaire, tertiaire en kwartaire lagen. En dan **wordt** de inhoud van de Bijbel daar **wat** naar **geschikt**. De exodus en het **kruis** van Jezus en de opstanding horen **duidelijk** bij de **primaire lagen**. Dat ben ik ook wel **weer** met hem **eens**, dat zijn de centrale dingen **natuurlijk**. Het bestaan van duivelen en engelen zit in de **tweede laag**, en ook de maagdelijke geboorte. Als je op zo'n **manier** de Bijbel als het **ware gaat indelen**, dan **weet** ik nog wel wat **meer** verhaaltjes te **bedenken**. Daar heb ik gewoon **moeite mee**.'

'God met ons', een rapport over het Schriftgezag, markeerde het **moment dat die** vrijzinnige **kijk** op de Bijbel **definitief** in de gereformeerde kerken doordrong, aldus Runia. Het werd opgesteld door theologen van 'Kampen' en de Vrije Universiteit. De **synode nam het, in 1980**, aan als 'een **duidelijke** en confessionele uiteenzetting' over hoe je de **Bijbel** moet lezen.

'Nou, **niemand had** het aan de confessie **getoetst**', zegt Runia, die in het gereformeerde **Centraal Weekblad** een serie **kritische artikelen** aan het rapport wijdde. In 'God met ons' bespeurde hij ook het 'lagen-verhaal'. Maar erger nog vond hij dat het rapport in de gereformeerde kerken **een** heel eigen leven ging leiden. 'Een hele hoop mensen die verder gingen dan "God met ons", **beriepen** zich maar voortdurend op het rapport en **verschaffen** zich **daarmee** een soort dekking binnen de **kerk**. En ook dat hele relationele **waarheidsbegrip**, dat je heel goed uit kunt leggen maar & t je ook heel anders uit kunt leggen, heeft een hele **vreemde** ml gespeeld. Bet is eigenlijk later in een aanhangsel gedeeltelijk ook **weer** teruggenomen. **Maar** je hoort de term nog voortdurend vallen. Mensen die dat aanspreekt, gaan **daarmee** hoepelen.'

Maar zijn stem werd, althans op synodaal niveau, niet gehoord. 'Het werd toen met een **zeker** gejuich binnengehaald als was het het ei van Columbus. 'Ik had het allemaal liever een beetje rustiger gehad, in de **trant** van: "Mensen, hier ligt **een stuk van een** aantal van onze theologen. Bepaat dat eens met **elkaar**". Maar ineens kwam daar een dikke streep onder: "Dit is **een confessioneel** verantwoord stuk".'

En dan was er de kwestie-Wiersinga. In 1971 promoveerde de **Amsterdamse studentenpredikant** aan de Vrije Universiteit op een proefschrift **waarin** hij **afstand** nam van de leer dat de **kruisdood** van Jezus nodig was om de mens met God te verzoenen. De hierop volgende commotie **reikte** tot in de gereformeerde synodezaal. 'De synode heeft toen **een vrij** forse uitspraak **gedaan**: deze visie dat Christus niet het oordeel in **onze** plaats gedragen heeft, tast het hart van & **bijbelse prediking aan**. De **kerkeraad** van **Amsterdam** kreeg de opdracht om met **hem** te gaan

praten. Die **wou** eerst niet, **maar** toen zou **ze** dat toch wel doen. Nou, **daarna** is er helemaal niets **meer** aan gebeurd. Toen hij **later** naar Leiden ging, moest Leiden **hem** overnemen en **er** ook niets **gebeurd**, **voor** zover ik weet.

Intussen blijft Herman Wiersinga predikant in volen rechte, hij schrijft nieuwe boeken waarin **hij** stappen verder gaat **nog** en er gebeurt niks. Ik zit niet te schreeuwen om leertucht, maar ik denk dat **je** na deze geschiedenis **wel** kunt zeggen dat er in de gereformeerde kerken geen leertucht meer uitgeoefend kan worden. Hoe ze het wel hadden moeten doen? Ik denk dat de synode toch tegen Amsterdam had moeten zeggen: wat doen jullie nou eigenlijk? En het gaat mij er niet om, Wiersinga uit de kerk te knikkeren. Maar een kerk die zegt: "Dit kan niet; dit tast het hart van de prediking van het evangelie aan", kan dan niet doen alsof haar neus bloedt. En zo ga je als kerken in een dergelijke tijd van ontwikkelingen gewoon over bepaalde wissels waarvan het erg moeilijk is om daar later op terug te komen.

In de laatste jaren reikt de openheid in de gereformeerde kerken oog verder. In het spoor van r.-k. theologen als Schillebeeckx en Küng en hervormde theologen als Flesseman-van Leer en Berkhof nemen nu gereformeerde theologen als Kuitert en Schoon afstand van het oudchristelijke dogma dat Jezus mens en God tegelijk was. Ze houden het erbij dat Jezus een heel bijzondere relatie met God had: 'Op z'n Berkhoffiaans: een mens die tot de uithoeken van zijn bestaan vervuld was van God, maar ja, toch een mens. Dat is toch heel wat anders dan de kerk altijd heeft willen zeggen. En dan komen weer een hele hoop vragen van de oude kerk vandaag de dag terug op onze tafel en ik denk dat de kerk momenteel nauwelijks weet wat ze daarmee moet doen. Ze doet dan ook niks. Ze laat het gewoon maar lopen. Want men is er natuurlijk als de dood voor leerprocessen. Daar hebben ze ook niet veel plezier van gehad in de loop van de geschiedenis. Aan de andere kant is natuurlijk de vraag of een kerk die werkelijk kerk van Jezus Christus wil zijn, daar ooit helemaal aan ontkomen.'

(...)

Al met al toch een somber verhaal, en zo somber had Runia niet willen zijn. En met de boze vinger wijzen naar de synode of naar de theologen, zoals sommige andere — **am** — meenden wel hebben gedaan, daar is hij wars van. De **mm** zit dieper. 'Ik zeg altijd: een kerk krijgt de synode die ze verdient. Ze kiest 'm zelf! En zo krijgt een kerk ook de theologische school die ze verdient. Als de kerk pluraal is en de synode is pluraal, dan kun je toch moeilijk verwachten dat de synode **Q** ene na de andere orthodoxe theoloog benoemt?'

En lang niet overal is het **kommer** en kwel. In Kampen en elders in het noorden en oosten van Nederland staan de gereformeerde kerken **meer** in de lijn van de traditie en de belijdenisgeschriften, constateert Runia vergenoegd. Daar zitten de kerken veelal nog vol. Terwijl daar de 'stormen van de secularisatie' — in huis gehaald met de televisie — even hard woeden. Een storm die voorlopig nog niet zal gaan liggen, vermoedt hij. Want de vragen blijven: over God en het lijden, over **waar** God was in Auschwitz, de vragen van de Schriftkritiek. 'Ik denk dat je er toch doorheen moet. Omdat je een geloof nodig hebt dat tegen de secularisatie kan, een geloof dat je persoonlijk verworven hebt, waar je over de dingen nagedacht hebt. Als je geloof puur op traditie gebaseerd is, weet ik niet of het stand houdt.'

Een béétje stuurloos?

G.J. van Middelkoop

UIT DE KERKEN

Beroepen: te Ede (tweede predikantsplaats): J. Wesseling te Den Lier/Maassluis; te Steenwijk: J. Ophoff te Driebergen-Rijsenburg.

Bedankt voor: Voorthuizen-Barneveld: J. Kruidhof te Arnhem.

Preekconsent verleend aan C. van Dusseldorp door de classis Kampen. Hij is bereikbaar tussen 16.00 en 17.30 uur op ☎ 05202-20987.

ADRESWIJZIGINGEN E.D.

Bussum-Huizen * **Scriba:** B.R. van der Lugt, Delfland 39, 1274 JV Huizen, ☎ (021 52) 66256.

Enumatil * **Kerkeraad:** Postbus 138, 9801 AC Zuidhorn. **Scriba:** H. Schipper, ☎ (05940) 2045. **Diaconie:** Post-

Wezep * **Scriba:** J. de Mey, Postbus 51, 8090 AB, ☎ (05207) 65650.

VERENIGINGEN

Bestuurswisseling HBO-vereniging 'Ultrajectum' te Utrecht: 1e voorzitter: A. van de Riet, Joh. Uitenbogaertstraat 21c, 3553 VM, ☎ (030) 431060. 2e voorzitter: A. Loof, V. Heuven Goedhartlaan 129, 3527 CH, ☎ (030) 961921. Secretaris: A. Harink, 't Goylaan 75-1, 3525 AB, ☎ (030) 888195. Penningmeester: H.G. Dam, Adriaan v. Ostadelaan 165-2, 3583 AH, ☎ (030) 510976, postr. 6099824.

Mededeling: Drs. G. Kwakkel te Kampen zal tot 1 februari 1993 geen nieuwe preekverzoeken in overweging nemen.

Persbericht

Ontspannen ambtsdrager zijn? Moet kunnen!

Het staat er zo welluidend. 'Indien iemand staat naar het opziensambt, begeert hij een voortreffelijke taak'. Geldt dit ook als je bedrijf voor 150% je tijd en aandacht vraagt? Wat is het voortreffelijke als je er overspannen van wordt? Is de keus tussen werk voor God of werk voor je bedrijf een reëel dilemma? Een rentmeester heeft altijd voor God te kiezen. Die keus speelt zich af op drie fronten: gezin, kerk en werk. Psalm 127 leert ons hoe we daarbij ontspannen kunnen blijven: 'Hij geeft het zijn beminden in de slaap!'. In het midden- en klein bedrijf zijn er regelmatig signalen te beluisteren dat er duidelijk spanning is tussen werk, ambt en de bedrijfsuitoefening.

Zelfstandigen in het midden- en kleinbedrijf maken lange dagen. Als om zes uur de winkel dicht gaat — straks om half zeven — is het voor velen van hen nog lang niet gebeurd. Kun je dan ook nog op kerkelijk en sociaal terrein actief zijn? Vanuit de ledenkring van het GMV komen er signalen, dat 'het ambtsdrager zijn' moeilijk valt te combineren met het dagelijks werk.

Vandaar dat de Handel GMV het nieuwe seizoen de spits afbijt met het thema 'Ontspannen ambtsdrager zijn? Moet kunnen!'

Op 15 oktober 1992 zal ds. G. Zomer uit 't Harde dit onderwerp inleiden. De bijeenkomst zal plaatsvinden in het Postiljon Hotel Zwolle, Hertsenbergweg 19 bij afslag Zwolle-Zuid. Aanmelding hiervoor kan telefonisch bij het GW-bureau, tel. 038-218649.

Leden en belangstellenden zijn van harte uitgenodigd!